

УДК 368.025.6.

№ держреєстрації 0111U005218

Інв.№ _____

Міністерство аграрної політики та продовольства України

Сумський національний аграрний університет

40021, м. Суми, вул. Кірова 160

тел/факс (0542) 787422, www.sau.sumy.ua

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор СНАУ

д.с.г.н. професор

_____ В.І. Ладика

_____ 2013 р.

ЗВІТ

**ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
РОЗВИТОК СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ**

(заключний)

Проректор з наукової роботи та
фінансово-виробничої діяльності

к.е.н. О.М. Маслак _____

« ____ » _____ 2013 р.

Керівник НДР

Н.В. Тарельник _____

« ____ » _____ 2013 р.

2013

Рукопис закінчено 02.2013 року

Результати роботи розглянуто Науково-координаційною радою

Сумського НАУ, протокол № 7 від «26» лютого 2013 р.

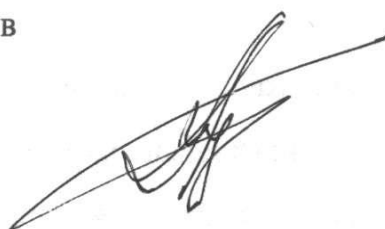
СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР:
старший викладач
Сумського НАУ

Н.В. Тарельник

Виконавці:
завідувач кафедри фінансів
Сумського НАУ
д.е.н., професор

А.В. Чупіс

д.е.н., професор

В.А. Борисова

РЕФЕРАТ

Звіт по НДР: 104 с., 9 рис., 27 табл., 35 джерело.

Об'єктом дослідження є система фінансового управління страховими компаніями, які страхують ризики в аграрній сфері.

Мета дослідження полягає у розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо розвитку страхового менеджменту ризиків в аграрній сфері шляхом удосконалення теоретичних, методологічних та організаційних положень.

Методи дослідження. Основою дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, зокрема діалектичний метод, фундаментальні положення загальної економічної теорії та дослідження в галузі фінансів, грошей та кредиту. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі основні методи: монографічний, абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний та порівняння, графічний, загальноприйняті статистичні методи.

Новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробці прикладних засад щодо розвитку страхування ризиків в аграрній сфері як основи підвищення економічної ефективності, фінансової стійкості та надійності страхових компаній. При цьому основними науковими результатами науково-дослідної роботи є: оцінка сучасного стану страхового менеджменту ризиків в аграрній сфері; удосконалення класифікації ризиків в аграрній сфері з точки зору страхового менеджменту з урахуванням кон'юнктурних ризиків; аналіз розвитку страхування сільськогосподарських тварин і культур; узагальнення світового досвіду функціонування систем страхування аграрних ризиків з метою розробки пропозицій щодо удосконалення фінансового управління страховими компаніями.

Галузь застосування – страхова галузь.

Ключові слова: ризик, страховий менеджмент, аграрна сфера, страхова компанія, ризик-менеджмент.

ЗМІСТ

	стор.
Вступ.....	5
1. Сучасний стан страхування ризиків в аграрній сфері.....	6
2. Класифікація ризиків в аграрній сфері.....	38
3. Розвиток страхування сільськогосподарських культур	53
4. Розвиток страхування сільськогосподарських тварин.....	61
5. Зарубіжний досвід страхування ризиків в аграрній сфері	67
6. Державне регулювання страхування ризиків в аграрній сфері	91
Висновки.....	98
Перелік посилань.....	100

ВСТУП

Сільськогосподарське страхування відноситься до майнового страхування і являє собою систему економічних відносин з приводу формування та використання страхового фонду, покликаною гарантувати захист майнових інтересів сільгоспвиробників від стихійних лих різного характеру. Страхові відносини будуються на основі специфічного економічного (страхового) інтересу господарюючих суб'єктів аграрного сектора економіки, що визначається корисністю страхової послуги, яка впливає на споживчу поведінку і виражається споживчою вартістю.

Система сільськогосподарського страхування забезпечується взаємозв'язком трьох її основних блоків – економічного, правового та організаційного. Економічний механізм є сукупністю фінансово-економічних важелів, стимулів, інструментів і способів регулювання страхових відносин. Організаційний та нормативно-правовий механізм забезпечують цілісність і реалізацію економічного механізму страхування в аграрній сфері.

Важливим компонентом системи аграрного страхування є державне регулювання: координація економічних та взаємозв'язок страхових інтересів усіх учасників страхування з метою стабілізації та розвитку агропромислового виробництва, забезпечення продовольчої незалежності держави шляхом створення фінансового захисту сільгоспвиробників від стихійних лих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку ринку страхування в аграрному секторі досить ретельно займаються фахівці ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ, зокрема С.А. Навроцький, А.А. Гриценко. Цьому питанню постійно приділяється увага й з боку Міністерства аграрної політики та продовольства України, фахівці якого доводять до громадськості своє бачення шляхів вирішення проблем, пов'язаних зі страхуванням у сільському господарстві. Проблемою державного регулювання ринку страхування займаються такі вчені, як В.А. Борисова, В.Я. Плиса, В.О. Безугла, І.І. Постіл, Л.П. Шаповал та ін.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНИЙ СТАН СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Підприємницька діяльність в аграрній сфері через об'єктивні причини, пов'язані зі специфікою самого сільськогосподарського виробництва, є більш ризикованою порівняно з іншими галузями народного господарства, що істотно знижує інтерес страхових організацій розвивати страховий бізнес у цій сфері; високий рівень ризиків у сільському господарстві об'єктивно обумовлює високий рівень страхових внесків; фінансове становище більшості сільгоспвиробників, а в умовах фінансової кризи особливо, не дозволяє їм активно брати участь в існуючих програмах страхування; низький рівень культури страхування з боку страхових компаній і відсутність різноманітних програм страхування; суб'єктивізм у прийнятті рішень з боку керівників сільськогосподарських підприємств, багато з яких відмовляються від страхування ризиків сподіваючись, що страховий випадок в даному сільськогосподарському році не настане.

Чинна система страхування в аграрній сфері має певні недоліки, які можна розділити на дві групи. До першої групи відносяться проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем державного регулювання та підтримки страхування: недосконалість, декларативність і відсутність системності в законодавчому забезпеченні агрострахування; недостатня фінансова забезпеченість виконання прийнятих нормативно-правових актів, спрямованих на підтримку страхування в сільському господарстві; закритість процесу формування страхових тарифів з різних видів страхових продуктів; неефективна система адміністрування, нагляду та контролю за діяльністю страхових компаній з боку служб страхового нагляду; низька кваліфікація спеціалістів органів страхового нагляду; відсутність репрезентативної статистики аграрних ризиків, відсутність об'єктивної та доступної інформації

про стан страхового ринку і діяльності страхових компаній; слабка правова захищеність інтересів аграріїв у договорах страхування.

Друга група проблем пов'язана зі специфікою страхування в аграрній сфері: значний суб'єктивізм аграрних ризиків, що заважає їх об'єктивній оцінці; труднощі забезпечення кваліфікованого, об'єктивного і своєчасного проведення експертизи страхових випадків; необізнаність більшості аграріїв в питаннях страхування; відсутність у більшості сільськогосподарських товаровиробників фінансових ресурсів для повноцінного страхування, відсутність досвіду агрострахування в багатьох страхових компаній та ін. [19, с. 1-3].

Державне регулювання аграрного страхування передбачає реалізацію механізмів субсидування, пільгового оподаткування, контролю цільового використання бюджетних коштів та виконання зобов'язань учасниками страхового ринку, які забезпечують вирішення завдань і досягнення мети страхування в аграрній сфері. Організаційно-економічний механізм державного регулювання визначає характер державного втручання в систему аграрного страхування. Нині ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. У 2011 р. на страховому ринку функціонувало 442 страхових компаній, у тому числі СК "life" – 64 компаній, СК "non-life" – 378. Динаміку основних показників діяльності страховиків на страховому ринку наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Динаміка основних показників діяльності страхових компаній на страховому ринку

Показники	На кінець року					Приріст 2011/2007, %
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць						
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті у тому числі:	20179,9	22828,7	22343,2	26340,5	30224,5	49,8

Продовження табл. 1.1

Показники	На кінець року					Приріст 2011/2007, %
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	
Страхова діяльність, млн. грн.						
- зі страхувальникам – фізичними особами	16447,3	18685,4	19187,3	23135,8	26418,7	60,6
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	579587,0	653168,8	552628,9	592771,5	587768,0	1,4
Валові страхові премії	18008,2	24008,6	20442,1	23081,7	22693,5	26,0
Валові страхові виплати	4213	7050,7	6737,2	6104,6	4864,0	15,4
Рівень валових виплат, %	23,4	29,4	33,0	26,4	21,4	-2,0
<i>Чисті страхові премії</i>	12353,8	15981,8	12658,0	13327,7	17970,0	45,5
<i>Чисті страхові виплати</i>	3884	6546,1	6056,4	5885,7	4699,2	20,9
Рівень чистих виплат, %	31,4	41,0	50,0	44,2	26,2	-5,2
Перестраховування, млн. грн.						
Сплачено на перестраховування, у тому числі:	6423,90	9064,6	8888,4	10745,2	5906,2	-8,0
- перестраховикам-резидентам	5654,40	8026,8	7784,1	9753,9	4723,5	-0,16
- перестраховикам-нерезидентам	769,5	1037,8	1104,3	991,3	1182,7	53,7
Виплати, компенсовані перестраховикам	654,7	926,5	967,9	508,6	731,6	11,7

Примітка. За даними Державної служби статистики України.

У порівнянні з 2010 роком на 388,2 млн. грн. зменшились обсяги надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій істотно збільшився на 4 642,3 млн. грн. Обсяги чистих страхових премій за видами страхування наведено у табл. 2.2. Основним фактором зростання чистих страхових премій у порівнянні з 2009 роком стало зменшення обсягу внутрішнього перестраховування на 5 030,4 млн. грн. При цьому операції з вихідного перестраховування з перестраховиками–нерезидентами у 2011 році в порівнянні з 2012 роком зросли на 191,4 млн. грн.

Таблиця 1.2

Обсяги чистих страхових премій за видами страхування у 2007-2011 роках

Показники	Страхові премії, в млн. грн.					Приріст 2011/2007, %
	Чисті					
	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011 р.	
Страхування життя	783,4	1095,3	826,9	906,0	1346,3	71,8
Види страхування, інші, ніж страхування життя, у тому числі:	11570,3	14886,6	11830,9	12421,7	16623,7	43,6
Добровільне особисте страхування	925,4	1361,8	1306,5	1511,0	2122,8	129,4
Добровільне майнове страхування	8933,4	11096,6	7884,2	7703,0	10573,4	18,4
- в тому числі страхування фінансових ризиків	1658,4	1395,6	905,1	755,7	2008,3	21,0
Добровільне страхування відповідальності	358,7	515,7	566,3	616,8	798,7	122,7
Недержавне обов'язкове страхування	1320,4	1894,8	2066,4	2586,0	3124,4	136,6
- в тому числі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	939,5	1425,1	1533,7	1994,0	2531,9	169,5
Державне обов'язкове страхування	32,4	17,7	7,5	4,9	4,5	-86,1
Всього (всі види страхування)	12353,7	15981,8	12658,0	13327,7	17970,0	45,5

Примітка. За даними Державної служби статистики України.

На зменшення чистих страхових виплат вплинули такі зміни: на 1 215,0 млн. грн. (-59,5 %) зменшилися виплати зі страхування фінансових ризиків, на 393,8 млн. грн. (-22,2 %) – зі страхування наземного транспорту, на 103,5 млн. грн. (-67,6 %) зменшилися виплати зі страхування кредитів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Обсяги чистих страхових виплат за видами страхування у 2007-2011 роках

Показники	Обсяги чистих страхових виплат, млн. грн.					Приріст 2011/2007, %
	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	
Страхування життя	23,9	37,7	62,7	52,6	70,6	195,4
Види страхування, інші, ніж страхування життя, у тому числі:	3860,1	6508,3	5993,8	5833,1	4628,6	19,9
Добровільне особисте страхування	417,5	583,3	694,2	794,1	928,1	122,3
Добровільне майнове страхування	3086,7	5345,6	4607,3	4150,7	2592,6	-16,0

Продовження табл. 1.3

Показники	Обсяги чистих страхових виплат, млн. грн.					Приріст 2011/2007, %
	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	
- в тому числі страхування фінансових ризиків	882,4	1461,7	1577,9	1959,1	801,1	-9,2
Добровільне страхування відповідальності	46,5	34,2	25,5	26,7	31,8	-31,6
Недержавне обов'язкове страхування	273,3	528,5	659,7	857,1	1071,9	292,2
- в тому числі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	242,4	318,8	637,4	845,1	1012,4	317,7
Державне обов'язкове страхування	36,1	16,7	7,1	4,6	4,3	-88,0
Всього (всі види страхування)	3884,0	6546,1	6056,4	5885,7	1699,2	-56,3

Примітка. За даними Державної служби статистики України.

Скорочення страхових виплат може розглядатися як негативна ознака з точки зору того, що надходження валових страхових платежів збереглося на рівні попереднього року. Це може свідчити про недостатність у страхових компаній ліквідних інструментів, надмірну збитковість діяльності деяких страховиків. Ряд страхових компаній розглядають усі можливі варіанти скорочення витрат, зокрема через реорганізацію та скорочення своїх відокремлених підрозділів (філій, представництв тощо). Рівень чистих страхових виплат за видами страхування наведено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Рівень чистих страхових виплат за видами страхування у 2007-2011 роках

Види страхування	Рівень страхових виплат, %					Приріст 2011 / 2007,%
	Чисті					
	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	
Страхування життя	3,1	3,4	7,6	5,8	5,2	2,1
Види страхування, інші, ніж страхування життя, у тому числі:	33,4	43,7	50,7	47,0	27,8	-5,6
Добровільне особисте страхування	45,1	42,8	53,1	52,6	43,7	-1,4
Добровільне майнове страхування	34,6	48,2	58,4	53,9	24,5	-10,1
- в тому числі страхування фінансових ризиків	53	104,7	174,3	259,2	39,9	-13,1

Продовження табл. 1.4

Види страхування	Рівень страхових виплат, %					Приріст 2011 / 2007,%
	Чисті					
	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	
Добровільне страхування відповідальності	13,0	6,6	4,5	4,3	4,0	-9,0
Недержавне обов'язкове страхування	20,7	27,9	31,9	33,1	34,3	13,6
- в тому числі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	25,8	36,4	41,6	42,4	40,0	14,2
Державне обов'язкове страхування	111,4	94,4	94,7	93,9	94,4	-17
Всього (всі види страхування)	31,4	41,0	47,8	44,2	26,2	-5,2

Примітка. За даними Державної служби статистики України.

Рівень чистих страхових виплат (відношення чистих страхових виплат до чистих страхових премій) на кінець 2011 року становив 26,2% (станом на 31.12.2010 – 44,2%). Високий рівень чистих страхових виплат станом на кінець 2011 року спостерігався за видами добровільного страхування фінансових ризиків – 39,9%, з добровільного особистого страхування – 43,7%, а також з добровільного майнового страхування – 24,5%. Зменшення рівня валових та чистих страхових виплат може свідчити про те, що надходження валових страхових платежів зменшилося лише на 1,7 %, а чисті страхові платежі збільшилися на 34,8 % у порівнянні з 2010 роком. Обсяг чистих страхових виплат перевищує обсяг валових, оскільки при розрахунку не враховуються частки страхових виплат, що сплачуються за договорами внутрішнього перестраховування ризиків, та частки страхових премій, що сплачуються за операціями внутрішнього страхування.

Обсяг страхових виплат наведено у табл. 1.5, 1.7, 1.12. Рівень чистих страхових виплат із страхування наземного транспорту (КАСКО) на кінець 2011 року зменшився на 12,6 п.п. до рівня 42,6%; на 219,3 п.п. до 39,9% збільшився рівень чистих страхових виплат зі страхування фінансових ризиків; рівень страхових виплат з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів

(ОСЦПВ) на кінець 2011 року зменшився на 3,0 п.п. у порівнянні з відповідним показником на кінець 2010 року.

За договорами перестраховування ризиків за 2011 рік українські страховики (цеденти, перестраховувальники) сплатили часток страхових премій 5 906,2 млн. грн. (за 2010 р. – 10 745,2) млн. грн. з яких: перестраховикам-нерезидентам – 1 182,7 млн. грн. (за 2010 р. – 991,3 млн. грн.); перестраховикам-резидентам – 4 723,5 млн. грн. (за 2010 р. – 9 753,9 млн. грн.).

Загальна сума часток страхових виплат, компенсованих перестраховиками, становила 731,6 млн. грн. (за 2010 р. – 508,6 млн. грн.), в тому числі компенсовано: перестраховиками-нерезидентами – 566,8 млн. грн. (за 2010 р. – 289,6 млн. грн.); перестраховиками-резидентами – 164,8 млн. грн. (за 2010 р. – 219,0 млн. грн.).

У структурі вихідного перестраховування на кінець 2011 року найбільше було сплачено часток страхових премій за такими видами страхування, як: страхування майна – 1 398,3 млн. грн. (або 23,7 %) (на кінець 2010 – 2 959,1 млн. грн. (або 28%)); страхування фінансових ризиків – 936,2 млн. грн. (або 15,9%) (на кінець 2010 – 2 233,9 млн. грн. (або 21%)); страхування від вогневих ризиків – 776,9 млн. грн. (або 13,2 %) (на кінець 2010 – 1 991,7 млн. грн. (або 19%)); автостраховування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена карта») – 663,0 млн. грн. (або 11,2%) (на кінець 2010 – 785,4 млн. грн. (або 10,6 %) (на кінець 2010 – 1 053,2 млн. грн. (або 10 %)).

Зменшення обсягу вихідного перестраховування з резидентами за 2011 рік пов'язане, перш за все, із зменшенням надходжень валових страхових премій у деяких страхових компаніях на рівні 2010 року, що вплинуло на обсяг часток страхових премій, переданих у перестраховування, а також залишення значної частини ризиків на власному утриманні.

На кінець 2011 року обсяг загальних активів страховиків становив 48 123 млн. грн., що на 6,4% більше в порівнянні з відповідним показником 2010 року. Величина активів, визначених ст. 31 Закону України «Про

страхування», збільшилася на 3,4% (до 28 642 млн. грн.) відповідно. Основною проблемою для страховиків залишається недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів.

Географічний розподіл страховиків по території України нерівномірний. В останні роки спостерігається активна концентрація страхового капіталу в столиці та великих містах (Харків, Донецьк, Одеса, Запоріжжя). Зокрема, в Києві розташовано більше 75% страхових компаній. Показники виплат страхових компаній у Сумській області наведено у табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Обсяг виплат страховими компаніями Сумської області у 2011 р.

Компанія	Страхові виплати, тис. грн.								
	Всього	КАСКО	ОСАГО	ДМС	НВ	Майно	Туристи	Вантаж	Зел.карта
Оранта	14689,4	1779,3	10004,9	92,6	414,0	222,0	154,5	0,0	2022,1
АХА страхування	5894,0	4290,0	608,0	0,0	63,0	874,0	15,0	44,0	0,0
ПРОСТО Страхування	3765,4	891,6	1579,2	18,4	28,3	220,0	66,7	13,4	947,8
СГ ТАС	3321,0	818,0	2007,0	2,0	49,0	168,0	17,0	0,0	260,0
Українська страхова група	3201,1	2190,2	310,3	0,0	32,0	640,7	21,2	6,7	0,0
УНІВЕРСАЛЬНА	2712,4	1368,2	504,6	0,0	0,0	336,4	0,0	0,0	503,2
Європейський Страховий Альянс	2400,9	582,7	1506,4	0,0	125,6	178,3	7,9	0,0	0,0
RZU Україна	1621,3	885,8	178,0	16,0	76,1	53,5	318,0	0,0	93,9
ГАРАНТ-АВТО	931,0	258,8	422,8	0,0	159,6	2,7	4,8	0,0	82,3
УТІСО	776,6	209,4	407,4	0,0	6,1	8,1	9,3	1,1	135,2
ГАРАНТІЯ СО	727,2	137,6	447,5	0,0	30,0	56,6	11,9	43,6	0,0
ІНГО Україна	682,6	473,1	63,1	0,0	8,2	115,1	9,8	0,0	13,3
ЕТАЛОН	620,1	247,4	228,9	0,0	13,1	118,4	12,3	0,0	0,0
БРОКБІЗНЕС	279,1	68,2	32,3	0,0	0,9	177,5	0,1	0,1	0,0
АЛЬФА-ГАРАНТ	197,4	117,7	61,4	0,0	0,9	16,5	0,9	0,0	0,0
АСКА	190,7	86,2	67,6	1,0	0,7	15,8	0,8	2,9	15,7
УКРАЇНСЬКА ОХОРОННА СК	87,7	0,0	0,0	0,0	87,7	0,0	0,0	0,0	0,0
ЗАХІД-РЕЗЕРВ	17,1	10,2	0,0	0,0	0,0	6,9	0,0	0,0	0,0
СК «611»	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Примітка. За даними аналітичного журналу «Insurance Top», [12, с.79].

У Сумській області лідерами ринку агрострахування залишаються «Оранта», «Універсальна», «Брокбізнес». Динаміку страхових резервів за 2008-2010 роки по Україні наведено у табл. 1.6

Таблиця 1.6

Динаміка страхових резервів страхових компаній

Страхова компанія	Страхові резерви, тис. грн.					Приріст 2011/2007	
	2007р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	млн.грн.	%
Оранта	273775,9	405946,0	335050,0	261569,0	262958,0	-10817,9	96,0
Провідна	80720,1	163134,0	235999,1	361055,3	349137,0	268416,9	432,5
Інго Україна	348277,5	229543,1	210910,2	435409,4	312130,2	-36147,3	89,6
Кредо-Класік	142010,8	186833,0	300566,0	-	-	-	-
СГ ТАС	163412,9	234895,0	218982,7	226019,6	248969,6	85556,7	152,3
АСКА	135391,3	155834,0	153069,0	155221,0	229274,0	93882,7	169,3
Універсальна	86546,6	137194,1	181387,8	193132,0	183401,8	96855,2	211,9
Брокбізнес	29272,6	72722,6	99368,4	98486,0	74406,0	45133,4	254,1
Альфа-Гарант	69462,1	73314,8	45300,7	31396,0	31500,0	-37962,1	45,3
Еталон	57988,4	45057,8	34309,3	35114,0	33800,0	-24188,4	58,2
Аско-Донбас-Пів.	12593,7	17862,6	22586,6	29007,6	35794,0	23200,3	284,2
ХДІ	20806,3	16245,0	19634,0	26078,3	39580,5	18774,2	190,2
Українська Екологічна	6782,0	14058,0	17748,4	49078,9	-	-	-
Оранта-Січ	12141,2	15676,9	13413,0	16289,4	19086,6	6945,4	157,2

Примітка. За даними аналітичного журналу «Insurance Top» [12, с. 16-17]

Страхові резерви характеризують страховика щодо забезпечення майбутніх страхових виплат та складається з резерву незароблених премій, які відповідають страховим ризикам, що не настали на відповідну дату; резервів збитків (зарезервовані, але ще не виплачені суми страхового відшкодування за встановленими вимогами страхувальника). Динаміку страхових виплат страховиків, які працюють в аграрній сфері наведено у табл. 1.7.

Страхові виплати характеризують розмір коштів, які фактично виплачені страховиком за страховими випадками за договорами страхування чи перестраховування. Економічна сутність цього показника відображає ступінь диверсифікації страхового портфеля.

Обсяг виплат страхових компаній

Страхова компанія	Страхові виплати, тис.грн.				Приріст 2011/2008	
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	млн. грн.	%
Оранта	399534,9	345405,9	290504,9	213120,8	-186414	53,3
Провідна	124873,8	248374,1	234657,7	284113,6	-186414	227,5
Інго Україна	487698,3	258016,4	192990,2	240570,5	159239,8	227,5
Кредо-Класік	100996,6	154129,5	221043,1	322367,8	221371,2	219,2
СГ ТАС	141528,0	138403,0	126029,8	181943,8	40415,8	28,6
АСКА	141950,0	140639,8	120093,9	149407,2	7457,2	5,6
Універсальна	124068,2	104814,0	86678,6	79586,1	-44482,1	-35,9
Брокбізнес	43543,5	86775,4	68985,2	69706,0	26162,5	60,1
Альфа-Гарант	52822,7	41216,9	20862,1	12070,3	-40752,4	-77,1
Еталон	38100,4	26173,1	19716,4	23608,3	-14492,1	-38,0
Аско-Донбас-Пів.	15190,1	18946,2	22449,2	27340,9	12150,8	61,9
ХДІ Страхування	15699,0	11135,2	13198,1	13483,0	-2216	-14,1
Українська Екологічна	6613,6	5916,4	14769,0	-	-	-
Оранта-Січ	15044,0	17023,3	18388,7	20744,0	5700	37,9

Примітка. За даними аналітичного журналу «Insurance Top» [12,с.20-21]

Лідером ринку за сумою виплаченого відшкодування залишилася страхова компанія «Оранта». Частка цієї компанії склала 35%. Страхова компанія «Уніка» посідає друге місце (19% від загального обсягу виплаченого відшкодування). Слід зазначити, що шість страхових компаній активно виплачували відшкодування аграріям. Частка страхової компанії «Провідна» склала 10% від загальної суми виплаченого відшкодування, «Інго-України» – 8%, «ТАС» – 7%, «УАСК» – 7%, «PZU – України» – 5% і «НДІ» – 5%.

Результати аналізу діяльності страхових компаній на ринку агрострахування показують його розвиток. Страхові компанії покращують якість страхових послуг, більше виплачують відшкодування страхувальникам в аграрній сфері у порівнянні з попередніми роками. При цьому страховики конкурують на ринку не тільки за цінами, а й за сумами відшкодування та швидкістю виплати відшкодування клієнтам. Динаміку страхових премій страховиків, які працюють в аграрній сфері наведено у табл. 1.8.

Обсяг страхових премій

Страхова компанія	Страхові премії, тис. грн.				Приріст 2011/2008	
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	млн.грн.	%
Оранта	1010149,6	717975,2	643888,1	637076,4		36,9
Провідна	373994,8	453784,2	454292,3	604871,4	230876,6	161,7
Інго Україна	531100,3	438377,4	437235,8	507893,6	23206,7	95,6
Кредо-Класік	322001,9	500006,9	528320	635348	313346,1	197,3
СГ ТАС	380297,7	285682,2	346935,3	379568,0	-729,7	0,2
АСКА	405127,8	350914,8	290774,7	419964,1	14836,3	103,6
Універсальна	342330,5	267273,8	249011,2	252793,8	89536,7	73,8
Брокбізнес	179242,8	252906,4	214264,6	145941,5	33301,3	81,42
Альфа-Гарант	118776,8	50245,9	36891,9	32482,1	86294,7	27,3
Еталон	73795,0	41609,3	54993,0	70688,7	-3106,3	4,2
Аско-Донбас-Пів.	40429,8	45724,3	60178,8	74560,2	34130,4	184,4
ХДІ Страхування	27834,8	27952,3	33994,3	38242,2	10407,4	137,3
Українська Екологічна	26164,5	51785,5	78161,8	-	-	-
Оранта-Січ	34100,4	34839,5	39728,7	45535,3	11434,9	133,5

Примітка. За даними аналітичного журналу «Insurance Top» [12, с. 18-19]

Обсяг страхових премій характеризує розмір коштів, які отримані страховиком за договорами страхування чи перестрахування. Економічна сутність цього показника відображає ступінь диверсифікації страхового портфеля.

Лідером за показником обсягу зібраних страхових премій стала «Українська аграрно-страхова компанія» («УАСК»). Вона активно уклала договори страхування озимих культур на весь цикл виробництва (тобто до збирання врожаю в наступному році), відповідно частка «УАСК» від загальної суми премій склала 48%. Частка двох інших страховиків-лідерів ринку («Оранти» та «УНІКА») склала майже 12% від загальної суми зібраних премій кожної.

Динаміку активів страхових компаній, які працюють в аграрній сфері наведено у табл. 1.9.

Активи страхових компаній

Страхова компанія	Активи, тис.грн.				Приріст, 2011/2008	
	2008р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	млн.грн.	%
Оранта	869363,0	1197165,0	1154473,0	1130872,0	261509	130
Провідна	640287,0	499221,0	637232,4	791877,0	151590	123,6
Інго Україна	374718,0	369139,9	479612,0	611002,1	236284,1	163,0
Кредо-Класік	289174,0	389300,0	-	-	-	-
СГ ТАС	551859,6	321745,6	504564,1	704578,2	152718,6	127,6
АСКА	407030,0	410829,0	379707,0	452689,0	45659	111,2
Універсальна	430336,8	431710,9	387742,3	460291,7	29954,9	106,9
Брокбізнес	168980,0	234618,2	215451,0	212209,0	43229	125,5
Альфа-Гарант	216409,6	19164,6	183051,0	183041,0	-33368,6	84,5
Еталон	68602,8	128655,0	133061,0	124775,0	56172,2	181,8
Аско-Донбас-Пів.	31417,6	41548,9	62159,6	68268,6	36851	217,2
ХДІ Страхування	44533,6	74236,0	93627,9	82954,6	38421	186,2
Українська Екологічна	22218,0	39969,7	112991,7	-	-	-
Оранта-Січ	44272,9	42803,0	47052,3	49817,7	5544,8	112,5

Примітка. За даними аналітичного журналу «Insurance Top» [12, с. 10-11].

Основні засоби страховика характеризують розмір залишкової вартості власних та отриманих на умовах фінансового лізингу об'єктів і орендованих майнових комплексів, які віднесені до складу основних засобів. Показник довгострокових фінансових інвестицій характеризує їх розмір з термінами більше одного року, а також всі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані у будь-який момент, фінансові інвестиції, що за відповідним положенням (стандартом) вважаються часткою участі у капіталі. Поточні фінансові інвестиції характеризують розмір фінансових інвестицій на термін не більше року, які можуть бути вільно реалізовані у будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів). Показник «Грошові кошти та їх еквіваленти» характеризує розмір коштів у касі, на поточних та інших рахунках в банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів. Інші активи складають суми активів, які не можуть бути включені у склад наведених вище показників. Динаміку власного капіталу страхових компаній представлено у табл. 1.10.

Таблиця 1.10

Власний капітал страхових компаній

Страхова компанія	Власний капітал, тис.грн.				Приріст 2011/2008	
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	млн.грн.	%
Оранта	411139,0	775308,0	801922,0	812247,0	401108	197,5
Провідна	467518,0	239855,0	115055,3	189802,0	-277716	40,5
Инго Україна	126748,0	141857,9	226337,8	263738,9	136991	208,0
Кредо-Класік	-	105617,0	105633,0	128884,0	-	-
СГ ТАС	220483,3	-46776,2	182232,6	429497,9	209015	194,7
АСКА	315316,0	322455,0	294257,0	284665,0	-30651	90,2
Універсальна	232588,3	197899,7	182249,4	266424,2	33835,9	114,5
Брокбізнес	72380,0	121901,4	144391,0	116227,0	43847	160,5
Альфа-Гарант	141553,3	143654,0	149888,0	150423,0	8869,7	106,2
Еталон	22599,5	94223,0	95521,0	88285,0	65685,5	390,6
Аско-Донбас-Пів.	12893,1	17889,5	32115,4	30650,2	17757,1	237,7
ХДІ Страхування	26919,4	53252,0	66120,7	45864,5	18945,1	170,3
Українська Екологічна	10131,0	20679,9	16567,3	-	-	-
Оранта-Січ	30271,2	29989,4	30652,7	30725,4	454,2	101,5

Примітка. За даними аналітичного журналу «Insurance Top» [12, с. 12-13].

До складу власного капіталу входять: статутний капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток, резервний фонд та інший капітал за виключенням невикрашеного та вилученого капіталу. Динаміку гарантійного фонду страхових компаній наведено у табл. 1.11.

Таблиця 1.11

Гарантійний фонд страхових компаній

Страхова компанія	Гарантійний фонд, тис.грн.				Приріст 2011/2008	
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	млн.грн.	%
Оранта	236107,0	183,0	26824,0	37122,0	-198985	15,7
Провідна	228894,0	1231,0	43468,1	118215,0	-110679	51,6
Инго Україна	4128,0	10981,5	65261,3	95195,9	91067,9	2306,1
Кредо-Класік	-	40417,0	40433,0	9404,0	-	-
СГ ТАС	204283,3	-62976,2	65037,6	244292,9	40009,6	119,5
АСКА	170731,0	147870,0	119672,0	100080,0	-70651	58,6
Універсальна	117788,3	83099,7	55749,4	101977,2	-15811	86,5
Брокбізнес	20980,0	70501,2	92991,0	64827,0	43847	308,9
Альфа-Гарант	41553,3	43654,0	49888,0	50423,0	8869,7	121,3
Еталон	-	24223,0	18521,0	11285,0	-	-
Аско-Донбас-Пів.	4743,3	5664,8	17445,8	15980,6	11237,3	336,908
ХДІ Страхування	-	10252,0	1120,7	-24135,5	-	-

Примітка. За даними аналітичного журналу «Insurance Top» [12, с. 14-15].

Гарантійний фонд страховика складається з додаткового та резервного капіталу та суми нерозподіленого прибутку. Резервний капітал характеризує страховика на предмет виконання вимог законодавства про господарські

товариства та статутних документів про відрахування у резервний фонд за рахунок нерозподіленого прибутку страховика. Нерозподілений прибуток характеризує страховика на предмет наявності чи відсутності прибутку за відповідний період. За рахунок нерозподіленого прибутку страховики можуть створювати вільні резерви, які визначаються як частина власних коштів страховика, які резервуються з метою забезпечення його платоспроможності згідно з прийнятою методикою здійснення страхової діяльності. Динаміку рівня виплат страховиків наведено у табл. 1.12.

Таблиця 1.12

Обсяг виплат страхових компаній

Страхова компанія	Рівень виплат, %					Приріст, в п.п. 2011/2007
	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	
Оранта	34,62	39,55	48,11	45,12	33,45	-1,17
Провідна	40,92	33,39	54,73	51,65	46,97	6,05
Інго Україна	41,61	91,83	58,86	44,14	47,37	5,76
Кредо-Класік	30,11	31,37	30,83	50,74	41,84	11,73
СГ ТАС	34,91	37,22	45,45	36,33	47,93	13,02
АСКА	68,49	35,04	40,08	-	35,58	-32,91
Універсальна	34,31	36,24	39,22	34,81	31,48	-2,83
Брокбізнес	9,68	24,29	34,31	32,20	47,76	38,08
Альфа-Гарант	29,18	44,47	82,03	56,55	56,55	27,37
Еталон	34,56	51,63	62,90	35,85	33,40	-1,16
Аско-Донбас-Пів.	38,0	37,57	38,88	37,30	36,67	-1,33
ХДІ Страхування	49,56	56,40	39,82	38,82	35,26	-14,3
Українська Екологічна	20,73	25,28	11,42	18,90	-	-
Оранта-Січ	35,14	44,12	48,86	46,29	45,56	10,42

Примітка. За даними аналітичного журналу «Insurance Top» [12, с. 24-25].

Рівень виплат страховика визначається відношенням страхових виплат до страхових премій та відображає його реальну роль на ринку страхових послуг. Оптимальний рівень збитковості за видами страхування складає 20-50%. Допускаються незначні відхилення за окремими видами (10-20% чи 50-60%). Якщо рівень виплат менше, то страхові тарифи страховика завищені або завантажена процедура страхових виплат, чи страховик займається вибірконим страхуванням або бере участь у мінімізації оподаткування суб'єктів господарської діяльності. Якщо збитковість вище оптимальної – страховик некваліфіковано підходить до оцінки ризиків. На рівень виплат

здійснює вплив динаміка страхового портфеля, наприклад, різке зростання страхових премій не одразу впливає на збільшення обсягу страхових виплат.

Таким чином, ситуація на вітчизняному ринку агрострахування у 2011 році покращилась, хоча залишається нестійкою. Лідуючі позиції займають страхові компанії «Оранта», «Провідна», «ТАС», «УАСК». Покращення результатів страхування в аграрній сфері стало реальним завдяки посиленню активної діяльності страхової компанії. Не дивлячись на економічну кризу попередніх років, аграрний сектор зміг не тільки вистояти, але й збільшити обсяги виробництва і завдяки цьому став більш привабливим для страхового ринку. Імовірність настання агрокліматичних ризиків сільськогосподарського виробництва наведено у табл. 1.13.

Таблиця 1.13

Імовірність настання агрокліматичних ризиків
сільськогосподарського виробництва

Області	Гідротермічний	Імовірність ризиків, %					Озима пшениця		Яра пшениця		Ярий ячмінь		Овес
		Посуха	Пожежа	Град	Злива	Заморозки	18-42	15-38	15-39		15-39		
Середня врожайність, ц/га													
Рівень страхового покриття, %													
Базові розміри страхових тарифів													
Волинська	1,5	15	15	20	10	40	7,64-3,99	8,95-5,07	18,59-4,28	19,54-5,11	16,7-4,59	17,71-5,44	12,0
Рівненська							8,16-4,38	9,49-5,49	18,59-4,28	19,54-5,11	16,7-4,59	17,71-5,44	
Житомирська	1,5	15	15	20	10	40	8,84-4,76	10,19-5,91	11,8-2,21	12,74-2,72	10,34-2,79	11,36-3,42	12,0
Київська							3,79-2,49	4,85-3,38	11,8-2,21	12,74-2,72	10,34-2,79	11,36-3,42	
Чернігівська	1,4	15	15	20	10	40	7,06-3,29	8,34-4,29	15,74-1,68	16,64-2,24	10,34-2,79	11,36-3,42	
Львівська	1,9	5	5	15	35	40	11,74-5,93	13,13-7,16	14,23-2,78	15,24-3,45	16,64-4,39	17,65-5,27	12,0
Тернопільська							7,69-5,47	9,0-6,67	14,23-3,0	15,24-3,45	16,64-4,39	17,65-5,27	
Хмельницька	1,5	15	15	20	10	40	5,56-4,44	6,77-5,57	14,23-3,0	15,24-3,45	12,31-3,79	13,31-4,49	12,0

Продовження табл. 1.13

Області	Гідротермічний	Імовірність ризиків, %					Озима пшениця		Яра пшениця		Ярий ячмінь		Овес
		Посуха	Пожежа	Град	Злива	Заморозки	Середня врожайність, ц/га						
							18-42	15-38	15-39		15-39		
		Рівень страхового покриття, %											
		65	70	65	70	65	70	70					
		Базові розміри страхових тарифів											
Чернівецька	1,6	15	15	20	10	40	10,22-7,29	11,59-8,58	14,23-2,78	15,24-3,45	16,64-4,39	17,65-5,27	12,0
Вінницька	1,4	15	15	25	10	35	5,58-2,86	6,79-3,8	17,9-3,17	18,76-3,85	12,31-3,79	13,31-4,49	12,0
Черкаська	1,2	25	20	25	10	20	6,34-4,41	7,6-5,53	17,9-3,17	18,76-3,85	12,15-3,10	13,18-3,78	12,0
Сумська	1,4	15	15	30	10	30	7,38-3,37	8,68-4,38	15,74-1,68	16,64-2,24	10,95-2,3	11,92-2,92	12,0
Харківська	1,2	20	20	25	10	25	7,73-4,42	9,04-5,54	17,85-3,0	18,81-3,72	12,3-2,96	13,42-3,67	12,0
Полтавська							6,14-4,34	7,38-5,45	17,9-3,17	18,81-3,72	12,3-2,96	13,42-3,67	12,0
Кіровоградська	1,1	25	25	10	25	15	7,4-4,3	8,7-5,41	17,9-3,17	18,76-3,85	12,15-3,10	13,18-3,78	12,0
Дніпропетровська	0,9	30	30	10	15	15	8,89-4,39	10,2-5,51	17,85-3,0	18,81-3,72	13,7-3,09	14,73-3,8	12,0
Луганська	1,0	30	30	10	20	10	8,1-4,45	9,42-5,58	17,85-3,0	18,81-3,72	19,58-3,7	20,50-4,55	12,0
Донецька	1,0	30	30	10	20	10	7,11-4,06	8,4-5,14	17,85-3,0	18,81-3,72	11,57-2,53	12,63-3,15	12,0
Запорізька	0,8	35	30	15	15	5	8,7-3,71	10,04-4,78	18,85-3,0	18,81-3,72	14,0-2,92	14,98-3,61	12,0
Миколаївська	0,9	30	30	15	20	5	12,29-6,1	13,68-7,34	17,85-3,0	18,81-3,72	22,17-4,78	22,9-5,63	12,0
Одеська	0,8	35	30	15	15	5	8,76-3,99	10,1-5,07	17,85-3,0	18,81-3,72	18,49-4,59	19,34-5,4	
Херсонська							0,7	12,47-5,85	13,85-7,08	17,85-3,0	18,81-3,72	19,46-4,83	20,29-5,71
Крим	0,7	40	30	10	15	5	6,55-2,23	7,81-3,08	17,85-3,0	18,81-3,72	19,46-4,83	20,29-5,71	12,0
Івано-Франківська	1,8	5	5	25	40	25	13,69-4,71	15,07-5,86	14,23-2,78	15,24-3,45	16,6-4,39	17,65-5,27	12,0
Закарпатська	1,7	-	-	-	-	-	12,64-2,49	14,03-3,37	14,23-2,78	15,24-3,45	16,64-4,39	17,65-5,27	12,0

Примітка. Складено на основі вивчених джерел.

Страхування ризиків в аграрній сфері у 2011 році продовжує розвиватися, незважаючи на відсутність державної підтримки, за основними показниками страхування результати отримані краще, ніж у 2010 і 2009 роках. Як і в попередньому 2010 році, на ринку переважало класичне страхування з незначними обсягами формального страхування аграрних ризиків, в основному зі страхування банківських застав. Договори страхування заставних посівів з низькими ставками премій (формальне

страхування) в основному укладались навесні-влітку на період до збору врожаю. Слід зазначити, що деякі комерційні банки почали впроваджувати нові страхові продукти для реального страхування заставних посівів, проте результати таких програм поки незначні.

Значно вплинула на результати страхування сільськогосподарських культур у період весна-осінь 2011 року програма форвардних (заставних) закупівель компанії «Хліб Інвестбуд», яка укладала договори заставних закупівель при наявності договорів страхування врожаю. В результаті, як мінімум дві страхові компанії з трьох, обраних для роботи в межах програми заставних закупівель, змогли зібрати великі суми премій, що дозволило їм увійти до групи лідерів ринку агрострахування в сезоні весна-осінь 2011 року.

На результати діяльності страхових компаній в сегменті агрострахування продовжувало впливати підвищення цін на матеріально-технічні ресурси та на сільськогосподарську продукцію. Через підвищення цін збільшилися страхові суми і, відповідно, суми зібраних премій.

Неоднозначна ситуація складалася зі ставками премій. Динаміку показників агрострахування наведено у табл. 1.14. Середня ставка премії в андеррайтинговому 2011 році склала 3,74%. У 2010 році середня ставка премії була трохи вище – 3,84%.

Середня ставка премії на страховому ринку за сезон страхування озимих культур на період перезимівлі склала 6,39%, що істотно вище даного показника у 2010 році (5,37%). Страхові компанії були змушені підняти ставки премій по страхуванню озимих культур після збиткової зими 2009-2010 років, коли рівень збитковості був на рівні 184,22%. Крім того, на показник середньої ставки премії вплинуло впровадження нових страхових продуктів, для яких були проведені розрахунки ставок премій на основі нових актуарних принципів. Розрахунок ставок був виконаний в основному експертами проекту «Розвиток агрострахування в Україні» [13].

Середня ставка премії за періодом весна-осінь у 2011 році склала всього 3,38%; у 2010 році даний показник був зафіксований на трохи вищому рівні – 3,59%. У 2009 році середня ставка премії за всіма договорами страхування сільськогосподарських культур на весняно-осінній період становила 2,75%.

У 2011 році аграрії найбільш активно страхували сільськогосподарські культури в Полтавській, Хмельницькій і Вінницькій областях. Абсолютним лідером з агрострахування стала Полтавська область, де було укладено 529 договорів (19,5% від загальної кількості в Україні). Всього посіви культур були застраховані на загальній площі 131 тис. га (16,7%). У цій області страхові компанії зібрали 44,2 млн. грн. премій (32,5%).

Таблиця 1.14

Показники агрострахування культур у період з 2005 по 2011 роки

Показник	2005р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
К-сть договорів, од.	910	1330	4397	1637	1980	1217	2710
Площа, тис. га	390,0	670,0	2.360,0	1.171,0	510,0	553,0	786,3
Сума премії (млн. грн.)	12,8	28,5	116,7	155,4	42,0	72,1	136,3
Субсидія (млн. грн.)	5,8	12,5	47,8	72,8	-	-	-
Середня ставка премії, %	3,79	-	4,54	4,93	3,24	3,84	3,74
Рівень виплат, %	-	-	-	-	36,48	50,94	673

Примітка. За даними Проекту Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток агрострахування в Україні» <http://www.agroinsurance.com>

У Хмельницькій області аграрії уклали 198 договорів страхування, за якими посіви були застраховані на площі в 55,8 тис. га (7,1%). Обсяг зібраних страхових премій склав 15 млн. грн. або 11% від загальної суми премій у 2011 році. Третьою за обсягами агрострахування стала Вінницька область. Аграрії уклали 190 договорів страхування (7%), застрахувавши посіви на площі 59,5 тис. га (7,6%). Обсяг зібраних страхових премій у цій галузі склав 86 млн. грн. (6,3%). У шести регіонах було укладено понад 100 договорів: у Дніпропетровській області – 100 договорів, у Житомирській – 120, Київській – 103, Миколаївській – 108, Сумській – 128 і Херсонській – 119. Найбільша

площа в цій групі регіонів була застрахована у Херсонській області – 73 тис. га. У цій області також був зібраний найбільший обсяг страхових премій в цій категорії регіонів – 6,5 млн. грн.

У табл. 1.15 наведено показники страхування сільськогосподарських культур у розрізі областей. У 2011 андеррайтинговому році лідером ринку за кількістю укладених договорів страхування була страхова компанія «Провідна».

Таблиця 1.15

Показники агрострахування по регіонах за 2011 рік

Область	К-сть договорів	Загальна площа	Страхова сума	Сума премій	Ставка премії	Премія/га, грн.
АР Крим	64	18,5	71337,8	2295,6	3.22%	124
Вінницька	190	59,4	419684,6	8615,6	2.05%	145
Волинська	33	6,4	35525,0	953,0	2.68%	147
Дніпропетровська	100	34,8	93111,0	2820,5	3.03%	81
Донецька	72	15,8	63614,7	1731,8	2.72%	109
Житомирська	120	25,2	122223,2	5196,5	4.25%	206
Закарпатська	5	700	5626,7	422,1	7.50%	603
Запорізька	47	16,3	62968,9	2001,1	3.18%	122
Івано-Франківська	33	6,3	30793056	1185,1	3.85%	187
Київська	103	19,2	105347,7	3704,8	3.52%	193
Кіровоградська	167	47,3	163531,6	5432,7	3.32%	115
Луганська	73	15,3	42408,2	1221,775	2.88%	80
Львівська	44	29,2	125586,2	4257,5	3.39%	146
Миколаївська	108	23,6	97193,6	4,257,9	4.38%	180
Одеська	164	36,5	158588,3	3790,2	2.39%	104
Полтавська	529	131,3	862062,5	44210,3	5.13%	337
Рівненська	37	15,2	103784,0	2181,2	2.10%	143
Сумська	128	45,8	154693,1	4047,7	2.62%	88
Тернопільська	83	26,4	112975,9	4276,5	3.79%	162
Харківська	96	27,2	113316,5	4426,4	3.91%	163
Херсонська	119	73,1	177413,7	6495,3	3.66%	89
Хмельницька	198	55,8	303625,7	15033,6	4.95%	269
Черкаська	88	25,3	105625,7	3205,1	3.03%	127
Чернівецька	17	5,5	14393,9	560,9	3.90%	100
Чернігівська	92	25,2	94595,5	3902,8	4.13%	154
Всього	2,7	786,3	3640028,0	136227,2	3.74%	173

Примітка. За даними Проекту Міжнародної фінансової корпорації

«Розвиток агрострахування в Україні» <http://www.agroinsurance.com>

Незначні обсяги страхування зафіксовані в кількох сільськогосподарських регіонах, які традиційно виробляють велику кількість зернової продукції. В АР Крим було укладено 64 договори страхування, за якими посіви були застраховані на площі 185 тис. га. Обсяг зібраних

страхових премій в Криму склав 2,3 млн. грн. Ще нижчі результати отримані в Донецькій області, де укладено 72 договори, але посіви були застраховані на площі 15,8 тис. га. (обсяг зібраних страхових премій – 1,7 млн. грн.). Подібні результати і в Луганській області – 73 договори страхування, 15,3 тис. га застрахованих посівів (обсяг зібраних страхових премій склав 1,2 млн. грн.).

Кількість договорів страхування, укладених з аграріями, склала 939 (35% від загальної кількості договорів). Другий показник за даним параметром в «Української аграрно-страхової компанії» («УАСК»), яка уклала 621 договір (23%).

Показники діяльності страхових компаній з агрострахування у 2011 році наведено у табл. 1.16.

Таблиця 1.16

Показники діяльності страхових компаній з агрострахування
у 2011 році

Назва компанії	К-сть договорів	Загальна площа (тис. га)	Страхова сума (тис. грн.)	Сума премій (тис. грн.)	Середня ставка премії, %
АСКО ДП	21	6,8	14.873,3	355,2	2.39
НДІ	63	25,0	16.194,6	827,3	5.11
ІНГО-Україна	110	79,5	452.672,1	4.504,5	1.00
УПСК	24	13,7	72.597,9	681,5	0.94
ТАС	94	34,9	120.931,9	2.511,4	2.08
Провідна	939	193,8	947.880,1	35.613,9	3.76
Оранта	226	63,3	97.359,3	4.332,7	4.45
Оранта-Січ	7	3,5	9.233,7	272,6	2.95
PZU-Україна	125	44,3	96.345,7	2.040,9	2.12
УАСК	621	143,6	1.037.655,8	58.730,3	5.66
Універсальна	5	1,6	1.917,5	121,5	6.34
АСКА	53	12,1	53.659,8	1.902,6	3.55
Брокбізнес	353	85,2	489.176,9	15.915,9	3.25
УНІКА	59	77,6	222.438,6	8.137,8	3.66
УЕСК	10	1,3	7.090,8	278,9	3.93
Всього	2710	786,3	3.640.028,0	136.227,3	3.74

Примітка. За даними Проекту Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток агрострахування в Україні» <http://www.agroinsurance.com>

Третю позицію зайняла страхова компанія «Брокбізнес» з 353 договорами (13%). Страхова компанія «Провідна» також застрахувала посіви культур на найбільшій площі (площа посівів склала майже 194 тис.га.). Частка застрахованої площі цієї компанії від загальної по ринку

агросстрахування в 2011 році склала 25%. «УАСК» застрахувала сільськогосподарські посіви на площі 144 тис. га або 18% від загальної застрахованої площі.

Лідером ринку за показником зібраних премій стала «Українська аграрно-страхова компанія», яка у 2011 андеррайтинговому році збрала 58,7 млн. грн. премій. При цьому у даної компанії найвища ставка премії по портфелю – 5,66%.

Середня ставка премії по страховому ринку склала 6,4%, яка була розрахована діленням суми зібраних премій на загальну страхову суму. У той же час, середнє арифметичне значення середньої ставки премії склало 5,21%. Істотна відмінність цього показника пов'язана з тим, що «Українська аграрно-страхова компанія» уклала багато договорів страхування озимих культур на весь цикл виробництва. Середня ставка премії за портфелем «УАСК» склала 9,26%, що майже на 3 п.п. більше середньої ставки премії по ринку.

Показники діяльності страхових компаній за період осінь-зима 2010-2011 рр. наведено у табл. 1.17.

Таблиця 1.17

Показники діяльності страхових компаній за період осінь-зима 2010-2011 рр.

Страхові компанії	К-сть договорів	К-сть виплат	Страхова сума (тис. грн)	Сума премій (тис. грн)	Сума виплат (тис. грн)	Загальна площа (га)
Оранта	189	60	58.482,6	3.329,1	6.523,6	48,5
УАСК	151	10	146.360,5	13.555,4	1.263,4	37,2
Провідна	71	19	22.100,4	1.408,5	1.820,2	16,9
ІНГО-Україна	67	13	42.976,021	1.650,5	1.484,1	24,1
НДІ	63	7	16.194,5	827,3	900,9	25,0
ТАС	53	7	34.510,6	1.552,474	1.416,2	20,2
УНІКА	43	16	60.091,2	3.275,4	3.500,2	43,0
Брокбізнес	40	4	18.084,3	871,2	321,8	10,4
АСКО ДП	14	4	5.334,7	272,2	102,3	4,6
PZU	11	5	13.779,1	354,7	969,4	6,1
УЕСК	10	1	7.090,7	278,9	35,3	1,3
УПСК	8	2	6.811,3	414,3	228,1	5,1
Оранта-Січ	5	1	6.880,0	269,1	174,5	1,6
Універсальна	4	0	1.667,2	103,8	-	1,4
Всього	729	149	440.363,6	28.163,4	18.740,619	246,2

Примітка. За даними Проекту Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток агросстрахування в Україні» <http://www.agroinsurance.com>

Навесні-влітку 2011 року страхові компанії уклали 1981 договір страхування сільськогосподарських культур (750 договорів у 2010 р.). Всього у період весна-осінь 2011 року було застраховано 540 тис. га посівів (340 тис. грн. у 2010 р.). Загальна страхова сума по аграрному портфелю склала майже 3,2 млрд. грн. (1,6 млрд. грн. у 2010 р.). Обсяг зібраних страхових премій – 108 млн. грн. (57,7 млн. грн. у 2010 р.). Середня ставка премії за даний період склала 3,38%, що менше, ніж середня ставка премії за такий же сезон у 2010 році (3,59%).

Основним фактором, що вплинув на збільшення обсягів агрострахування в аналізованому періоді, стало проведення заставних закупівель зерна компанією «Хліб Інвестбуд». Всі аграрії, які брали участь у програмі, повинні були застрахувати урожай в одній з трьох акредитованих компаній («АСКА», «Брокбізнес» і «Провідна»). Відповідно, частка зазначених страхових компаній у сумі зібраних премій за сезоном страхування весна-осінь 2011 року склала біля 47%. Ці компанії застрахували посіви на площі в 264 тис. га, що становить майже 49% від загальної застрахованої площі за сезон. Середні ставки премій цих трьох компаній були на рівні загальної середньої ставки по всьому портфелю. Це дозволяє зробити висновок, що страхування посівів за програмою заставних закупівель було реальним, на відміну від страхування заставних посівів. Середня ставка премії за програмою заставних закупівель склала 3,53%, що вище середньої ставки премії за загальним портфелем агрострахування в сезоні весна-осінь 2011 року. Середня ставка премії за договорами страхування заставних посівів цих страхових компаній в сезоні весна-осінь 2011 року склала всього 1,29%.

Найбільш активно аграрії страхували озиму пшеницю (1091 договір), цукровий буряк (234 договори), кукурудзу (192 договори) і озиме жито (122 договори). Взагалі не страхувалися фруктові насадження та виноградники. Слід зазначити, що страхування овочевих культур практично відсутнє в Україні. Навесні 2011 року аграрії уклали одиничні договори страхування

овочів, причому ставки премій за цими культурам були набагато нижче середньої ставки по ринку.

Застрахована площа за договорами страхування озимої пшениці склала 284 тис. га. За договорами страхування озимої пшениці на літній період страхові компанії зібрали понад 44 млн. грн. премій. Кукурудзу аграрії застрахували на загальній площі в 69,5 тис.га. Обсяг зібраних страхових премій за договорами страхування цієї культури склав 19,3 млн.грн. Цукровий буряк був застрахований на площі в 55,8 тис.га, а сума зібраної премії склала 26,8 млн. грн. Посіви соняшнику були застраховані на площі в 40 тис. га, але обсяг зібраних страхових премій склав усього 4,7 млн. грн.

Показники страхування сільськогосподарських культур наведено у табл. 1.18.

Таблиця 1.18

Показники страхування культур у період весна-осінь 2011 року

Культура	Кількість договорів,%	В т.ч. займових	Площа, (тис. га)	Страхова сума, %	Сума премій (тис. грн.)
Пшениця озима	55,1	42	284,2	44,7	44.356,4
Ячмінь озимий	1,9	9	9,1	0,7	348,6
Жито озиме	6,2	1	13,3	1,2	1.430,3
Тритикале озиме	0,1	2	0,4	0,04	13,5
Рапс озимий	1,6	15	12,0	2,05	1.011,4
Пшениця	0,3	0	1,9	0,3	154,3
Ячмінь	4,4	1	21,1	2	3.359,4
Жито	0,05	0	9,9	0,9	1.155,2
Цукровий буряк	11,8	3	55,9	22,9	26.803,4
Соняшник	4,9	5	40,1	5	4.749,5
Ріпак	0,1	0	0,3	0,04	165,9
Горох	0,05	0	0,03	0,002	0,9
Соя	2,7	1	19,6	2,7	3.928,5
Овочі	0,05	0	0,01	0,02	8,2
Кукурудза	9,7	4	69,5	15,5	19.339,8
Яра гірчиця	0,1	0	0,63	0,02	23,6
Томати	0,05	0	0,66	0,6	696,6
Нут	0,1	0	0,02	0,003	2,6
Гречиха	0,7	0	1,14	0,2	318,1
Рис	0,05	0	0,35	100	197,6
Всього	100	83	540,1	100	108.063,8

Примітка. За даними Проекту Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток агрострахування в Україні» <http://www.agroinsurance.com>

Середня ставка премії за договорами страхування озимої пшениці склала 3,1%. Цукровий буряк страхувався в середньому за ставкою премії у 3,65%. Ставка премії за договорами страхування кукурудзи становила 3,9% і

за договорами страхування соняшника – 2,94%. Найбільш дорогим було страхування ріпаку – середня ставка премії за двома договорами склала 14,2%, проте через незначну кількість договорів не можна вважати таку ставку премії показовою. З точки зору вартості страхування одиниці площі, найдорожчим навесні 2011 року було страхування томатів.

За страхування посівів на одному гектарі страхувальник заплатив 1051 грн. Досить дорогим також було страхування посівів ріпаку (653 грн./га), рису (561 грн./га) та цукрового буряку (480 грн./га). Показники на одиницю площі за середньою сумою премії, середньої страховою сумою, а також середні ставки премії по культурах наведено у табл. 1.19.

Таблиця 1.19

Показники страхування сільськогосподарських культур у період весна-осінь
2011 року

Культура	Середня ставка премії, %	Площа, га/договір	Премія, грн./договір	Премія, грн./га	Страхова сума/га
Пшениця озима	3.10	260	40657	156	5037
Ячмінь озимий	1.62	234	8939	38	2356
Жито озиме	3.69	109	11724	107	2908
Тритикале озиме	0.99	190	6739	35	3600
Ріпак озимий	1.54	389	32627	84	5462
Пшениця	1.65	315	25713	82	4939
Ячмінь	5.25	240	38174	159	3038
Жито	3.75	9,854	1155223	117	3122
Цукровий буряк	3.65	239	114544	480	13167
Соняшник	2.94	410	48464	118	4032
Ріпак	14.20	127	82938	653	4599
Горох	1.29	32	905	28	2192
Соя	4.63	363	72750	200	4328
Овочі	1.60	11	8193	745	46550
Кукурудза	3.90	362	100728	278	7133
Яра гірчиця	4.48	314	11798	38	840
Томати	3.80	663	696633	1051	27660
Нут	2.04	11	1276	116	5687
Гречиха	1.00	88	24471	279	27952
Рис	3.00	352	197640	561	18716
Середнє значення	3.38	273	54550	200	5925

Примітка. За даними Проекту Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток агрострахування в Україні» <http://www.agroinsurance.com>

Безумовним лідером за кількістю укладених договорів страхування в сезоні весна-осінь 2011 року стала Полтавська область. У цьому регіоні було укладено 382 договори. При цьому, посіви культур були застраховані на площі в 96 тис. га, сума зібраної премії склала 34 млн. грн. або 32% від загального обсягу зібраних премій по Україні. Це пов'язано з тим, що в даній області аграрії активно страхували посіви цукрового буряку, соняшнику та кукурудзи.

Таблиця 1.20

Показники страхування у розрізі областей у період весна-осінь 2011 року

Область	К-сть договорів	Загальна площа (тис. га)	Страхова сума (грн.)	Сума премій (грн.)
АР Крим	57	16,5	62.490,2	2.094,7
Вінницька	146	46,8	395.480,9	6.880,7
Волинська	32	6,3	35.441,0	950,3
Дніпропетровська	76	22,8	75.646,0	1.864,9
Донецька	60	12,2	51.997,9	1.477,4
Житомирська	102	18,4	109.738,9	4.467,7
Закарпатська	5	0,7	5.626,8	422,1
Запорізька	26	10,9	51.435,6	1.542,3
Івано-Франківська	24	4,2	28.764,9	1.075,8
Київська	89	15,3	96.631,7	3.349,3
Кіровоградська	84	29,0	144.442,608	4.500,4
Луганська	64	13,5	41.212,8	1.155,7
Львівська	37	22,7	114.083,1	3.745,3
Миколаївська	82	15,5	87.389,5	3.587,3
Одеська	103	19,8	139.691,9	2.558,9
Полтавська	382	96,1	749.965,7	34.164,3
Рівненська	34	14,5	101.459,6	2.033,9
Сумська	84	30,6	136.901,3	3.126,3
Тернопільська	68	15,9	94.081,5	3.238,7
Харківська	73	20,6	105.712,6	3.942,6
Херсонська	56	36,6	128.827,6	4.123,6
Хмельницька	158	37,3	260.929,7	11.627,6
Черкаська	54	14,9	89.768,6	2.459,8
Черновицька	12	1,8	6.174,1	251,6
Чернігівська	73	16,8	85.769,6	3.422,3
Всього	1,981	540,1	3.199.664,4	108.063,8

Примітка. За даними Проекту Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток агрострахування в Україні» <http://www.agroinsurance.com>

За кількістю укладених договорів, лідерами стали такі області, як Хмельницька (158 договорів), Вінницька (146 договорів), Одеська (103

договори) та Житомирська (102 договори). В інших областях було укладено менше 100 договорів страхування.

Найбільші площі застрахованих посівів, крім Полтавської області, були у Вінницькій (46,8 тис. га), Хмельницькій (37,2 тис. га), Херсонській (36,6 тис. га) та Сумській (30,6 тис. га) областях. Значні суми премій зібрано за договорами страхування, укладеними у Хмельницькій (11,6 млн. грн.), Вінницькій (6,9 млн. грн.), Кіровоградській (4,5 млн. грн.), Житомирській (4,5 млн. грн.) областях.

Середня ставка премії за загальним портфелем страхування в сезоні весна-осінь 2011 року склала 3,38%. При цьому, в основних сільськогосподарських регіонах тільки в чотирьох областях середня ставка премії була вище 4 %. Так, у Житомирській області ставка премії зафіксована на рівні 4,07%, у Миколаївській – 4,1%, у Полтавській – 4,56% та у Хмельницькій – 4,46%. Найнижчі ставки премій зафіксовані у Вінницькій (1,74%), Одеській (1,83%) і Рівненській (+2%) областях.

У середньому за одним договором страхування було застраховано 273 га посівів сільськогосподарських культур. Середній обсяг зібраних страхових премій на одиницю площі за загальним портфелем склав 200 грн./га. При цьому, найнижчі суми премії були у Дніпропетровській – 82 грн./га і Луганській – 85 грн./га областях. Найдорожче страхування культур обійшлося аграріям у Полтавській (356 грн./га) та Хмельницькій (312 грн./га) областях. Інші показники по регіонах надано у табл. 1.21.

За даними страхових компаній, навесні-влітку 2011 року договори страхування посівів сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень уклали 13 компаній. Страхові компанії «Українська екологічна страхова компанія» і «HDI» в цьому сезоні страхування не уклали договори страхування сільськогосподарських культур.

Таблиця 1.21

Показники у розрізі областей весна – осінь 2011 р.

Область	Середня ставка премії, %	Площа га/договір	Сума премії / договір, грн.	Премія на одиницю площі грн./га
АР Крим	3.35	290	36749	127
Вінницька	1.74	321	47128	147
Волинська	2.68	197	29696	151
Дніпропетровська	2.47	301	24538	82
Донецька	2.84	204	24623	121
Житомирська	4.07	181	43801	242
Закарпатська	7.50	140	84429	603
Запорізька	3.00	422	59320	141
Івано-Франківська	3.74	177	44826	253
Київська	3.47	172	37633	218
Кіровоградська	3.12	346	53576	155
Луганська	2.80	211	18058	85
Львівська	3.28	612	101225	165
Миколаївська	4.10	189	43748	232
Одеська	1.83	192	24844	129
Полтавська	4.56	251	89435	356
Рівненська	2.00	426	59823	140
Сумська	2.28	365	37218	102
Тернопільська	3.44	234	47628	204
Харківська	3.73	282	54008	191
Херсонська	3.20	653	73635	113
Хмельницька	4.46	236	73593	312
Черкаська	2.74	277	45552	164
Чернівецька	4.08	147	20967	143
Чернігівська	3.99	230	46881	204
Середнє значення показника	3.38	273	54550	200

Примітка. За даними Проекту Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток агрострахування в Україні» <http://www.agroinsurance.com>

Проаналізувавши дані, можна виділити три групи страхових компаній, які були згруповані за показником кількості укладених договорів (табл. 1.22.), що дозволяє оцінити активність страхових компаній на ринку. Крім того, страхування як інструмент управління ризиками є більш важливим для середніх і дрібних виробників сільськогосподарської продукції, ніж для великих господарств і агрохолдингів. Відповідно, деяких страховиків, які уклали невелику кількість договорів, але зібрали значні суми премій, включено до другої групи компаній.

До групи лідерів увійшли «Провідна», «Українська аграрно-страхова компанія» («УАСК»), «Брокбізнес» і «PZU-Україна». Кожна з цих компаній уклала понад 100 договорів за проаналізований період. Найбільше договорів уклала страхова компанія «Провідна» – 868 або 44% від загальної кількості договорів, яка також застрахувала найбільшу площу – 177 тис. га або 33% від загальної застрахованої площі в сезоні весна-осінь 2011 року.

Таблиця 1.22

Групування страхових компаній за укладеними договорами страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень навесні-влітку 2011 року

Групи	Договори, %	Загальна страхова сума по групі, %	Обсяг зібраних страхових премій по групі, %	Застрахована площа, %	Ставка премії по групі
Лідери ринку	89%	74%	74%	73%	4.05%
Друга група	10%	23%	24%	25%	1.54%
Третя група	1%	2%	2%	2%	0.48%

Примітка. За даними Проекту Міжнародної фінансової корпорації «Розвиток агрострахування в Україні» <http://www.agroinsurance.com>

Основним фактором лідерства даної страхової компанії на ринку була активна участь у програмі заставних закупівель через «Хліб Інвестбуд». Страхова компанії «Провідна» більш, ніж у два рази перевищила загальні показники двох інших страховиків-учасників програми – «Брокбізнес» і «АСКА».

Страхова компанія «УАСК» стала другою компанією на ринку за показниками, крім обсягу зібраних страхових премій. «УАСК» уклала 470 договорів страхування (частка ринку – 24%). Площа посівів, застрахованих «УАСК», склала 106 тис. га (20%), але за показником обсягу зібраних страхових премій «УАСК» є безумовним лідером – 45 млн. грн. або 42% від загального обсягу зібраних страхових премій за сезон.

Страхова компанія «Брокбізнес» уклала 313 договорів страхування (16%). Ця компанія показала також треті результати на ринку за іншими

параметрами – 15 млн. грн. зібраних страхових премій (14%), майже 75 тис. га застрахованої площі (14%).

До групи лідерів також належить страхова компанія «PZU-Україна», яка не брала участі у програмі заставних закупівель, але змогла укласти 114 договорів страхування (6% від загальної кількості договорів). Площа посівів, застрахованих цією компанією, склала більше 38 тис. га (7%).

«ІНГО-Україна» і «УНІКА» уклали незначну кількість договорів: 43 – «ІНГО-Україна» та 16 – «УНІКА». При цьому, вони зібрали значні суми страхових премій (2,9 млн. грн. – «ІНГО-Україна» і 4,9 млн. грн. – «УНІКА»). Площа посівів, застрахованих «ІНГО-Україна», склала 55 тис. га або 10% від загальної застрахованої площі. Однак цю компанію ми не включили в групу лідерів через дуже низький рівень середньої ставки страхової премії по портфелю, яка склала всього 0,7%. Страхову компанію «УНІКА» включено в другу групу компаній через невелику кількість договорів страхування.

У другу групу увійшли такі страхові компанії: «ІНГО-Україна», «ТАС», «Оранта», «АСКА» і «УНІКА». Всі вони, крім компанії «УНІКА», уклали більше 30 договорів страхування. Максимальну кількість договорів у цій групі уклала компанія «АСКА» – 53. Ця компанія працювала в рамках програми заставних закупівель. Максимальну суму премій серед вищевказаних компаній збрала «УНІКА» – 4,9 млн. грн., яка надає перевагу страхуванню великих господарств і агрохолдингів. Дана тенденція простежувалася і в сезоні страхування озимих культур восени 2010 року. Найбільшу площу посівів в групі застрахувала страхова компанія «ІНГО-Україна» – 55 тис. га.

У третю групу страховиків увійшли компанії, які змогли навесні-влітку 2011 року укласти менше 20 договорів: «АСКО Донбас Північний» («АСКО ДС»), «Українська пожежно-страхова компанія» («УПСК»), «Оранта-Січ» та «Універсальна». Кожна із зазначених компаній третьої групи застрахувала посіви на площі менше 10 тис. га. У трьох компаній цієї групи середня ставка премії по портфелю становила менше 1%. Тільки у страхової компанії

«Універсальна» середня ставка премії зафіксована на рівні 7,08%, однак обсяги страхування у неї незначні. Середня ставка премії по ринку в сезоні весна-осінь 2011 року склала 3,38%, яка була розрахована діленням суми зібраних премій на загальну страхову суму. Середнє арифметичне значення середньої ставки премії по компаніях склало 2,57%.

У трьох страхових компаній групи лідерів показник середньої ставки по портфелю кожної окремої компанії був вище 3%. Тільки у страховій компанії «PZU-Україна» середня ставка премії по портфелю склала 2,04%.

У другій групі компаній значення середньої ставки премії істотно відрізнялося. Так, у страховій компанії «АСКА» середня ставка премії зафіксована на рівні 3,55%. У страховій компанії «УНІКА» даний показник знаходиться на рівні 2,99%. Середня ставка премії по портфелю у страховій компанії «Оранта» – 2,58%. У двох інших компаній середня ставка премії була на рівні нижче 2%.

У третій групі компаній показник середньої ставки премії по портфелю, крім «Універсальної», був на рівні нижче 1%. Компанії третьої групи переважно займаються страхуванням заставних посівів або страхують культури від поїменованих та / або одиничних ризиків [12].

У 2011 році страховому ринку України загрожували такі групи ризиків: ринковий (валютний ризик: зміна курсу валют, ризик процентних ставок, ризик зміни вартості нерухомості), андерайтерський (недостатності страхових премій, недостатності страхових резервів, великі та катастрофічні збитки), кредитний (ризик розторгнення: відмова перестраховика від виконання своїх зобов'язань, ризик безнадійної дебіторської заборгованості посередника), операційний (ризик персоналу, інформаційний ризик, правовий ризик), ризик ліквідності (ризик достатності ліквідних засобів) [11, с.8-16]. Види макроекономічних ризиків 2012 року та їх вплив на страховий ринок наведено у табл. 1.23.

Види макроекономічних ризиків 2012 року та їх вплив на страховий ринок

Макроекономічний ризик	Наслідки для страхового ринку
Прийняття змін до закону України «Про обов'язкове страхування авто цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (ОСАЦВ)	Посилення боротьби з Моторним (транспортним) страховим бюро України (МТСБУ) з боку чиновників та окремих груп страховиків. Підвищення концентрації ринку ОСАЦВ. Підвищення показників проникнення (до 95% авто). Зникнення слабких учасників
Скорочення потенційного автопарку, який страхують до 1,6 млн.од. (віком до 5 років)	Зниження кількості договорів страхування автомобілів (каско) до 400 тис. Зниження розміру середньої страхової виплати за рахунок все більшого використання неповного страхування чи страхування за першим випадком
Вибори до Верховної Ради України	Збільшення обсягів квазістрахування. Затягування з пенсійною реформою (введення другого рівня пенсійних накопичень та участі страховиків), ігнорування потенціалу страховиків у розвитку обов'язкового медичного страхування
Обговорення проекту Закону України «Про страхування» (нова редакція)	Розвиток нових видів страхування, в т.ч. страхування життя. Посилення вимог до страхових компаній та страховим посередників. Підвищення концентрації ринку. Зникнення слабких учасників
Скорочення споживчого кредитування	Зниження обсягів страхування життя позичальника кредиту
Девальвація гривні на 5-10%	Збільшення збитків страховиків у медичному страхуванні, страхуванні всіх видів транспорту, а особливо в автострахуванні на 20-35%
Рецесія в Європі, охолодження інших економік світу загрожує скороченням припливу інвестицій в Україну, відтоком валюти, подорожанням позик, ускладненням рефінансування зовнішньої заборгованості та інше.	Зникнення з ринку ряду іноземних учасників. Зростання цін на перестраховання. Призупинення проектів відкриття представництв (філіалів). Скорочення витрат українських оstarбайтерів на страхування життя та майна. Зниження продажів туристичного страхування та Зеленої карти
Втрати аграріїв, які пов'язані з пересадженням загиблих зернових культур, будуть становити у 2012 році біля 1,9 млрд. грн. При цьому валовий збір зернових зменшиться на 28%, в той час, як собівартість зросте	Підвищення потреби сільгоспвиробників у агрострахуванні. Активізація держави навколо усвідомлення системи компенсації страхових виплат по агрострахуванню
Підвищення коштів на газ, в тому числі для населення на 50% може додати до інфляції біля 1 %	Зниження обсягів корпоративного кептивного страхування майна та відповідальності. Пониження попиту на накопичувальне страхування життя
Обслуговування зовнішніх боргів. На 1 жовтня 2012 року державний, банківський та корпоративний сектори повинні повернути 52,6 млрд. дол. США зовнішніх позик	Зниження обсягів страхування корпоративного сектора по страхуванню майна та відповідальності

Примітка. За даними аналітичного журналу «Insurance Top» [11, с.25].

Аналіз сучасного стану страхового менеджменту ризиків в аграрній сфері та особливостей розвитку страхового ринку довів необхідність оцінки

його ефективності, з'ясування особливостей інформаційного забезпечення розвитку системи управління ризиками та обґрунтування напрямів удосконалення механізму страхування ризиків в аграрній сфері.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Ризик є об'єктивною реальністю ринкової економіки. Він передбачає невизначеність умов функціонування та наявність можливості несприятливого розвитку подій. Тому ризик слід розглядати як самостійну економічну категорію, яка має ряд характеристик: економічну природу, об'єктивність прояву, імовірнісні кількісні параметри економічної діяльності, залежність фінансово-економічних результатів від фактору часу, суб'єктивність прийняття рішень з оцінки ризиків і формування стратегії розвитку підприємства.

Багатофакторність економічної діяльності зумовлює неоднозначність класифікації чинників економічного ризику, яка обумовлена багаторівневістю економічних систем, що взаємодіють у процесі виробництва. Серед різноманіття факторів ризику, притаманних сільськогосподарському виробництву, найбільш суттєвий вплив на параметри фінансово-економічної діяльності господарюючих суб'єктів мають ціни, темпи інфляції, процентні ставки при кредитуванні та ін.

Під управлінням економічним ризиком розуміють сукупність організаційно-економічних заходів, що передбачають виявлення джерел, ймовірності виникнення і зниження наслідків проявів його у сільському господарстві. Управління економічним ризиком на макрорівні здійснюється шляхом формування сприятливих умов функціонування і механізмів компенсації систематичних ризиків, а на макрорівні – через реалізацію програми управління ризиками конкретним суб'єктом господарювання.

У сільському господарстві об'єктивно існують джерела невизначеності, генеруючи ризик-ситуації і пов'язані з економічними показниками діяльності. Невизначеність ринкової кон'юнктури проявляється в тому, що зростання фізичного обсягу продукції ще не означає адекватне зростання доходів сільгоспвиробників через динаміки цінових параметрів ринку, умов попиту і

пропозиції. Тому існує необхідність регулювання економічних відносин сільськогосподарських підприємств з іншими галузями АПК, а також проведення протекціоністської політики щодо аграрного сектора економіки.

Протекціонізм сільськогосподарської галузі, втілений в таких формах державної підтримки, як дотування, субсидування і надання субвенцій, спрямований на зниження витрат виробництва сільгосппродукції, не сприяє зниженню ризиків галузі. Діючі на практиці форми державної підтримки ділять господарюючих суб'єктів аграрної галузі на два нерівних конкуруючих сегмента: підприємства, що мають доступ до адміністративних, а відповідно, і до фінансових ресурсів та ті, що не мають такого доступу. У зв'язку з цим необхідна зміна підходів до надання державної підтримки сільськогосподарської галузі, яка повинна забезпечувати прийнятний рівень прибутковості вкладень у галузь для середньостатистичного сільгоспвиробника і компенсувати потенційно недоотримані доходи через незаплановані коливання параметрів ринку.

Перед сільгоспвиробниками завжди стоїть проблема фінансового захисту своїх майнових інтересів через високу залежність аграрного сектора економіки від стихійних явищ природи. Одним з ефективних інструментів управління ризиками у сільському господарстві є страхування, що дозволяє забезпечити стабільні умови виробничої діяльності господарюючих суб'єктів на селі незалежно від природних аномалій. Ефективність такого захисту в ринкових умовах господарювання залежить від рівня розвитку економічної системи в цілому і системи аграрного страхування зокрема.

Ризики впливають на управління господарюючим суб'єктом як деструктивно, так і конструктивно. Вплив ризиків може змусити суб'єкт управління прийняти надто обережну стратегію ухилення від ризиків, стримуючи розвиток об'єкта управління. Однак невизначеність навколишнього середовища і прийняття ризику є додатковим резервом розвитку сільськогосподарського виробництва і стимулює до прийняття рішень, орієнтованих на високий, але виправданий ризик.

Нестача фінансових засобів суттєво позначилася на підприємствах аграрного сектора економіки, основними причинами якого стали порушення еквівалентності обмінно-розподільних відносин з іншими галузями народного господарства, неадаптованості існуючої системи кредитування організацій сільського господарства, значне скорочення державної підтримки сільськогосподарського виробництва.

Специфічні риси прояву ризику в аграрній сфері обумовлені особливостями самого аграрного виробництва. У сільському господарстві завжди будуть існувати ризики, що мають об'єктивну основу і не залежать від стратегії управління. При цьому сільське господарство має деякий внутрішній механізм адаптації, що дозволяє компенсувати втрати від ризику і знизити його рівень.

У процесі аналізу господарюючому суб'єкту необхідно не тільки виявити фактори та ідентифікувати види ризику, а й визначити масштаби втрат і співвіднести їх з можливостями щодо ведення підприємницької діяльності, тобто оцінити ризик. Оцінка ризику – це процес ідентифікації виробничо-фінансових ресурсів і загроз цих ресурсів, можливих втрат, заснований на оцінці частоти виникнення ризикових подій і можливому при цьому розмірі збитку. В умовах визначеності, як правило, застосовують абсолютні, відносні та середні показники оцінки ризику. В умовах часткової невизначеності ризик розглядається як імовірнісна категорія, тому доцільно використовувати імовірнісні та статистичні показники оцінки ризику. В умовах повної невизначеності можна використовувати експертні оцінки ризику.

Система управління ризиками передбачає упорядковану сукупність таких заходів, як: визначення мети ризику, виявлення ймовірності настання ризикових подій, розрахунок ступеня і величини ризику, аналіз навколишнього оточення, вибір стратегії управління ризиком та визначення прийомів ризик-менеджменту, необхідних для цілеспрямованого впливу (нейтралізацію або мінімізацію) на ризик.

Найчастіше використовується розподіл ризиків на 4 групи: страхові (андерайтингові та ризики забезпечення), ризики активів (зміну ринкової вартості, процентних ставок, рівня інфляції), кредитні (головним чином, щодо перестраховиків, а також окремих інвестиційних активів) та операційні ризики. Деякі великі страхові компанії поділяють ризики на дві категорії: бізнес-ризики та операційні ризики, що виражаються у прийнятті невірних управлінських рішень або виникають у результаті збоїв внутрішніх систем і процесів компанії. Виділити і оцінити операційні ризики складніше, ніж бізнес-ризики, при цьому вони можуть приносити значні збитки підприємству.

На думку Ісакової Т.М., наведена класифікація необхідна для того, щоб визначити ступінь контрольованості ризику, створити відповідні механізми управління ними. З цієї точки зору ризик розглядається на трьох рівнях: на рівні організації, страхового сектора (систематичні ризики) і економіки в цілому (системні). При цьому джерелом ризику, що виникає на рівні компанії, можуть бути як випадкові фактори, так і навмисні дії співробітників організації. Ризики, спричинені зовнішніми факторами (систематичні та системні), не можуть бути підконтрольні компанії. Основний інструмент для запобігання таких ризиків – наявність необхідного розміру власних коштів компанії. Частина ризиків, що залишилася, знаходиться під контролем компанії, для регулювання якої необхідне вдосконалення бізнес-процесів, робота з персоналом тощо.

Класифікація ризиків, що застосовується в страховій компанії, залежить від специфіки проведених страхових операцій, обсягів страхування тощо. Модель, ефективна для однієї компанії, може бути неефективною для іншої. Тому система управління ризиками повинна розроблятися для кожного страховика окремо з урахуванням його особливостей.

Таким чином, дослідження показало, що нині під ризиком розуміють:

- невизначеність, що виникає внаслідок несподіваних дій. Це визначення тільки частково розкриває можливість прояву ризику.

Невизначеність щодо настання тієї чи іншої події у майбутньому, причому ризик в економічному контексті може бути як негативним, так і позитивним явищем;

- подію, що може відбутися або ні. У разі настання такої події можливі три економічних результати: негативний (програв, збиток); нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток);

- дію, що здійснюється в надії на щасливий результат за принципом «пощастить/не пощастить». Однак дане визначення спирається на таку характеристику, яка «поталанить/не поталанить», а не на економічні розрахунки;

- ситуативну характеристику взаємодії суб'єктів і об'єктів ринку при здійсненні різних видів і форм підприємництва в умовах невизначеності досягнення бажаного результату існування множини альтернатив і спричиненої нею відсутності повної впевненості в реалізації поставленої мети;

- здатність до ведення господарської діяльності в умовах невизначеності та необхідність вибору, яка створює можливість завдяки особливим рисам підприємця попереджати, запобігати та зменшувати несприятливий вплив невизначеності на результати господарської діяльності, а при виборі оптимального рішення одержати дохід;

- зниження або втрата доходу (активів) суб'єктом економічної діяльності у випадку реалізації несприятливих для бізнесу подій, що мають імовірнісний характер.

Класифікація ризиків дає змогу розподілити їх за певними ознаками на однорідні кластери, що дозволяє застосовувати конкретні методи аналізу, оцінки та управління ними. В основі класифікаційної схеми видів ризику в діяльності структур агропромислового виробництва лежить сфера виникнення ризиків підприємства, відповідно до якої вони поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні ризики не пов'язані безпосередньо з діяльністю самого підприємства: політико-правові, соціальні; економічні,

науково-технічні, екологічні; погодні та біологічні. Внутрішні ризики включають ризики виробничої та відтворювальної діяльності, ризики в сферах обліку та управління.

Надані в економічній літературі варіанти класифікації ризику свідчать, що через їх значну кількість, вони практично не пов'язані між собою, що не дозволяє їх систематизувати за ієрархією. Для всебічної оцінки конкретного ризику доцільно застосувати різні критерії класифікації. При цьому потрібно враховувати, що вирішення проблеми буде залежати від конкретного суб'єкта, який приймає рішення, його місця в управлінській ієрархії та від розмірів підприємства.

Класифікація ризиків може бути досить різноманітною залежно від критерію, покладеного в його основу. З огляду на те, чи готовий суб'єкт взяти на себе відповідальність за страхове відшкодування збитків потерпілим внаслідок настання небажаних, уразливих з точки зору економічних (або інших) інтересів подій, розрізняють страхові та не страхові ризики.

Ризики, кваліфіковані як ризикогенні об'єкти поділяються на майнові та особисті. Майнові ризики незалежно від випадкової події виявляються на майнових об'єктах та майнових інтересах їхніх власників, а особисті – на фізичних особах. Особистими можуть бути ризики фізичного, фізіологічного та соціального походження. Згідно з критерієм можливих наслідків ризики поділяються на чисті та спекулятивні. При чистих ризиках наслідком випадкової події завжди є альтернатива: збитки або їх відсутність. Спекулятивні ризики не потребують страхового захисту, бо передбачають можливість не лише втрат, а й прибутків. Чисті ризики вважають такими, що страхуються, а спекулятивні – такими, що не страхуються. Деякі чисті ризики також відносяться до категорії нестрахових, якщо неможливо точно визначити розмір збитків у разі настання страхового випадку або причини його настання. Класифікацію страхових ризиків в аграрній сфері наведено на рис. 2.1.

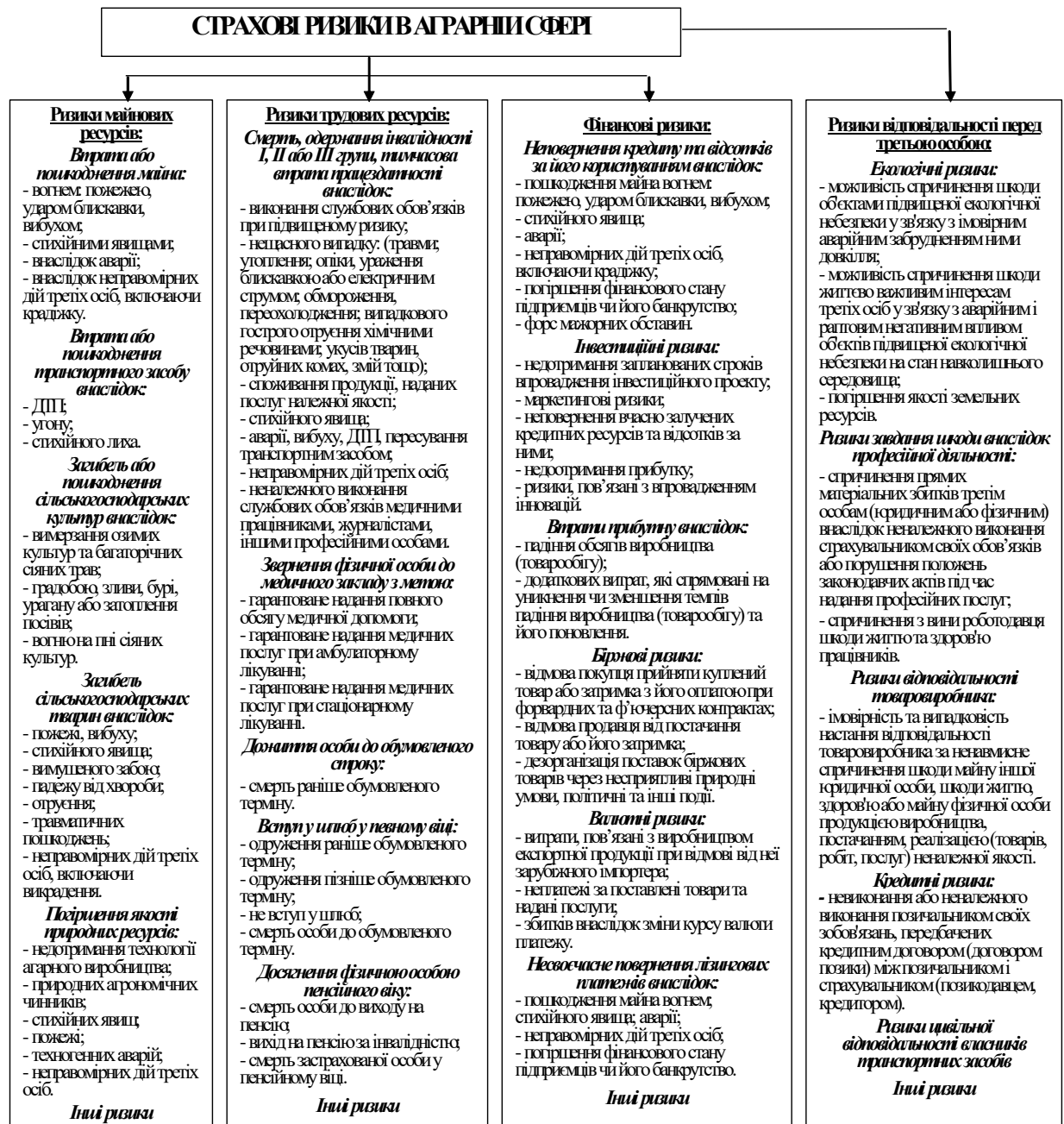

Рис. 2.1. Класифікація страхових ризиків в аграрній сфері

Примітка. Складено на основі вивчених джерел.

Залежно від джерела небезпеки ризики поділяють на природні, зумовлені проявом стихійних сил природи, та антропогенні, що виникають у результаті діяльності людини. Природні ризики характеризуються цілковитою незалежністю причин – випадкових подій і стихійних явищ, антропогенні ризики є наслідком господарської та науково-технічної діяльності людей.

Ризики настання страхових подій можуть бути класифіковані наступним чином: за видами страхування: ризики майнового страхування, ризики особистого страхування, ризики страхування відповідальності та ін.; за об'єктами страхування: ризик будівлі, ризик транспортного засобу, ризик професійної відповідальності, ризик життя та ін.; за структурою суб'єкта страхування: індивідуальний ризик, груповий (колективний) ризик, інституційний ризик; за природою джерела: ризик невизначеної природи, ризик соціально-технічної природи, ризик природного походження.

Фінансові ризики можуть бути класифіковані наступним чином: за можливостями управління (тобто за можливістю виявлення, прогнозування, розподілу та ін.): явний – прихований ризик, вимірний – невимірний, прогнозований – непередбачуваний, переданий – непередаваний, керований – некерований; з фінансових наслідків доцільно виділити ризик розорення, втрати капіталу, втрати доходу, упущеного прибутку і неефективних інвестицій; за оцінкою масштабів наслідків: ризик малий, незначний, помірний, значний, критичний, катастрофічний. Зв'язок з іншими ризиками: незалежний – залежний, заміщується – не заміщується, первинний – складний (сукупність декількох ризиків); за характером джерела ризику: випадковий, систематичний; за часом виникнення ризику поділяться на ретроспективні, поточні й перспективні. Аналіз ретроспективних ризиків, їх характеру і способів зниження дає змогу більш точно прогнозувати поточні та перспективні ризики.

Ризик настання страхової події (планової – непланової) – ризик втрат, пов'язаний з настанням страхових подій в результаті несприятливих змін у зовнішньому середовищі (кліматичні зміни, збільшення / скорочення тривалості життя і т.д.), або помилок, допущених при оцінці ризиків, що приймаються на страхування.

Кредитний ризик – ризик втрат, пов'язаний з неповерненням інвестованих страхових активів (зібраних страхових внесків). Страхові компанії акумулюють значні грошові кошти, які вони розміщують на

фінансових ринках, будучи кредиторами разом з банками і пенсійними фондами.

Ризик процесу – ризик втрат, пов'язаний з неправильним визначенням страхових тарифів (вартості страхових продуктів). При заниженні страхових тарифів страхова компанія зазнає прямі збитки за договорами страхування, а при завищенні тарифів компанії важко буде реалізувати свої страхові продукти, що також призведе до втрат.

Ризик персоналу – ризик втрат, пов'язаний з шахрайськими діями персоналу страхової компанії.

Вся система соціального забезпечення створюється і функціонує в державі для захисту населення від соціального ризику. Соціальне забезпечення надається членам суспільства в зв'язку із настанням різних обставин, так званих ризиків трудових (ймовірні події, які породжуються об'єктивними соціально-значимими причинами і призводять до втрати заробітку особи, зниження доходів нижче прожиткового мінімуму, необхідності в медичній допомозі та інших соціальних послугах). Ознаки соціального ризику:

- мають об'єктивний характер, настають незалежно від волі особи; виникнення цих обставин завжди впливає на матеріальний, життєвий рівень особи;
- закріплені у законодавстві, їх перелік вичерпний, тобто розширеному тлумаченню не підлягає;
- є підставою для призначення того чи іншого виду соціального забезпечення; обов'язковою частиною юридичного складу, який спричиняє виникнення, зміну або припинення соціально-забезпечувальних правовідносин.

Існує поняття «соціальних ризиків» як а) ризиків, у подоланні яких бере участь все суспільство, а велика частина членів суспільства схильна їм; б) імовірності загальних втрат, які зачіпають елементи якості життя людей і

мінімізується при умови реалізації соціальної відповідальності всіх членів суспільства.

До критеріїв соціальних ризиків відносяться: критерій загальності, неминучості, соціальної відповідальності. Групи факторів соціального ризику: передбачувані (дії яких можна очікувати, оцінити, вони достатньо вивчені наукою, піддаються управлінню) і непередбачені (позначити які на апіорній стадії аналізу ризику не є можливим, деякі можуть виникнути вперше; ця група ризиків найбільш складна для управління).

При страхуванні майнових ризиків особисте майно громадян поділяють на групи: нерухоме майно (будинки, квартири й споруди та ін.) транспортні засоби, домашнє майно й тварини. У страхуванні майна громадян можна виділити два напрями: для виконання зобов'язань перед банком («іпотечне страхування») і страхування майна (яке не є предметом іпотеки і застави). Таким чином, на вітчизняному ринку страхових послуг існує низка різноманітних видів (програм) страхування майна, які враховують різні потреби і фінансові можливості громадян щодо мінімізації своїх ризиків. Усі види страхування майна громадян (крім страхування повітряного транспорту і страхування водного транспорту) належать до «класичних», масових видів страхування, до яких залучається більшість населення країни.

Страхування ризиків, що супроводжують виробничу діяльність в сільському господарстві є одним із засобів стабілізації доходів сільгоспвиробників. Специфіка страхування в сільському господарстві полягає в тому, що в цій галузі процес виробництва нерозривно пов'язаний з природними процесами розвитку живих організмів – рослин і тварин, – життєдіяльність яких багато в чому залежить від природних явищ, а також використанням землі як головного засобу виробництва.

Практика страхування показує, що одним з основних критеріїв при прийнятті рішення про страхування об'єкта є величина страхового внеску, її прийнятність в даних умовах. Тому визначення оптимальної тарифної ставки,

її обґрунтування для умов окремого господарства, району чи групи районів відіграє одну з ключових ролей у розвитку страхування в аграрній сфері.

Отже, необхідно удосконалювати механізм страхування ризиків в аграрній сфері за такими основними напрямками: розвиток законодавчої бази страхування; розширення асортименту страхових послуг та спектра застрахованих ризиків, створення і реалізація спеціальних державних програм з підтримки сільгоспвиробників, а також страхових компаній, що працюють в сфері аграрного страхування; підвищення рівня кваліфікації та перепідготовка управлінських кадрів (керівників підприємств, фахівців з управління ризиком); розробка та вдосконалення методологічної бази страхування з урахуванням особливостей агропромислового виробництва.

За своїми характеристиками ризики агропромислового виробництва можна віднести до категорії ризиків, які являють небезпеку нанесення збитку підприємству внаслідок порушення нормального ходу виробничого процесу. Включення ризиків агропромислового виробництва у класифікаційну систему ризик-менеджменту дозволяє вирішити наступні завдання: поширити на них загальні принципи управління ризиком; збагатити новими елементами, методами впливу на ризик, зробити більш різноманітними методичні підходи до управління ризиками.

Одним з найважливіших чинників, що перешкоджають збалансованому і стабільному розвитку економіки, є еколого-економічний ризик, аналіз і оцінку якого необхідно вважати складовими механізми раціонального природокористування. У зв'язку з цим, розвиток сільського господарства безпосередньо пов'язаний з параметрами розвитку еколого-економічної системи територій, в межах яких функціонують підприємства. Це вимагає, щоб процес управління в аграрній сфері був спрямований на використання сільгоспвиробниками у своїй діяльності механізми управління еколого-економічними ризиками, орієнтованого на підвищення ефективності функціонування підприємства в умовах невизначеності.

Крежановська А.Ю. визначила такі групи еколого-економічних ризиків у сільському господарстві: екологічних факторів (гідрометеорологічні, геохімічні, біологічні), економічних факторів (виробничі, комерційні, фінансові, інноваційні), соціальних факторів (пов'язані та не пов'язані зі станом здоров'я).

Методи оперативного управління еколого-економічними ризиками в рослинництві можна розділити на чотири групи:

Екологічні методи: моніторинг небезпечних явищ, екологічний аудит; агрохімічна екологотоксикологічна експертиза, застосування метеорологічних прогнозів, проведення зонованого урахування погодних умов. *Економічні методи:* маневрування ресурсами, створення резервних фондів (самострахування); використання карт ризику; диверсифікація виробництва; гнучке альтернативне планування. *Технологічні методи:* застосування ґрунтозахисних технологій, розширення видового і сортового складу посівів; заміщення ресурсів; дотримання правил сівозміни, використання сучасної сільськогосподарської техніки; використання культур, які відновлюють ґрунт; використання протиерозійних систем землеробства. *Організаційні методи:* екологічна просвіта кадрів (тренінги, семінари тощо), коригування цілей, підвищення кваліфікації персоналу. Перераховані вище методи оперативного управління ризиками дозволять підприємствам стабільно функціонувати у швидко мінливому економічному середовищі.

Ризики об'єктивно притаманні всім стадіям суспільного відтворення і різним соціально-економічним взаєминам. Суспільство виробило ефективний спосіб, що дозволяє компенсувати втрати за рахунок спеціально розроблених страхових механізмів, способів і методів зниження рівня впливу несприятливих подій на кінцевий результат.

Оробинський А.С. запропонував принципи розробки концепції розвитку індексного страхування в аграрній сфері: економічної ефективності; добровільності; комплексності; еквівалентності зобов'язань страховика і страхувальника при формуванні страхового фонду; фінансової стійкості та

платоспроможності страхової організації; забезпечення збалансованості страхового портфеля, диференціації по регіонах країни.

Також ним запропоновано нову прогресивну систему страхування врожайності сільськогосподарських культур, засновану на індексному (параметричному) страхуванні, під яким розуміють альтернативну модель страхування, завданням якої є захист доходу (прибутку) сільгоспвиробника від негативного впливу зовнішніх ризиків, коли виплати здійснюються не на підставі оцінки індивідуального збитку, нанесеного об'єкту страхування (урожаю або доходу), а на підставі поведінки спеціально побудованого індексу.

Екологічні ризики доцільно систематизувати за такими ознаками: джерело виникнення; масштаб впливу; можливість прогнозування і страхування; систематизація за видами діяльності, за можливістю диверсифікації, за ступенем допустимості ризиків; природа екологічного ризику; характер діяльності підприємства; терміновість впливу; вірогідність збитку; вплив на людину.

Віленчук О.М. визначив основні види ризиків у діяльності підприємств агропромислового комплексу і їх вплив на кількісні та якісні показники виробництва сільськогосподарської продукції, насамперед:

- природні ризики, обумовлені недоотриманням сільськогосподарської продукції внаслідок несприятливих погодних умов;

- техногенні ризики, пов'язані з людським фактором (погіршення якості ґрунтів внаслідок хімічного та промислового забруднення, нераціонального застосування хімічних засобів у сільському господарстві та ін.);

- антропогенні та агрономічні ризики, спричинені індустріалізацією землеробства та інтенсивністю механічного обробітку ґрунтів;

- радіаційні ризики, пов'язані з небезпекою розповсюдження радіоактивних матеріалів у навколишньому природному середовищі.

Важливим інструментом протидії екологічним ризикам має стати розгалужена система страхування. Проте стан розвитку страхування в аграрній сфері характеризується неефективністю використання цього інструментарію для фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. Це пов'язано з незадовільним фінансовим станом переважної більшості сільськогосподарських підприємств та їх неспроможністю сплачувати необхідні страхові платежі страховим компаніям, для яких даний вид страхування є збитковим. Класифікацію ризиків, що впливають на фінансово-економічну діяльність підприємств наведено на рис. 2.2.

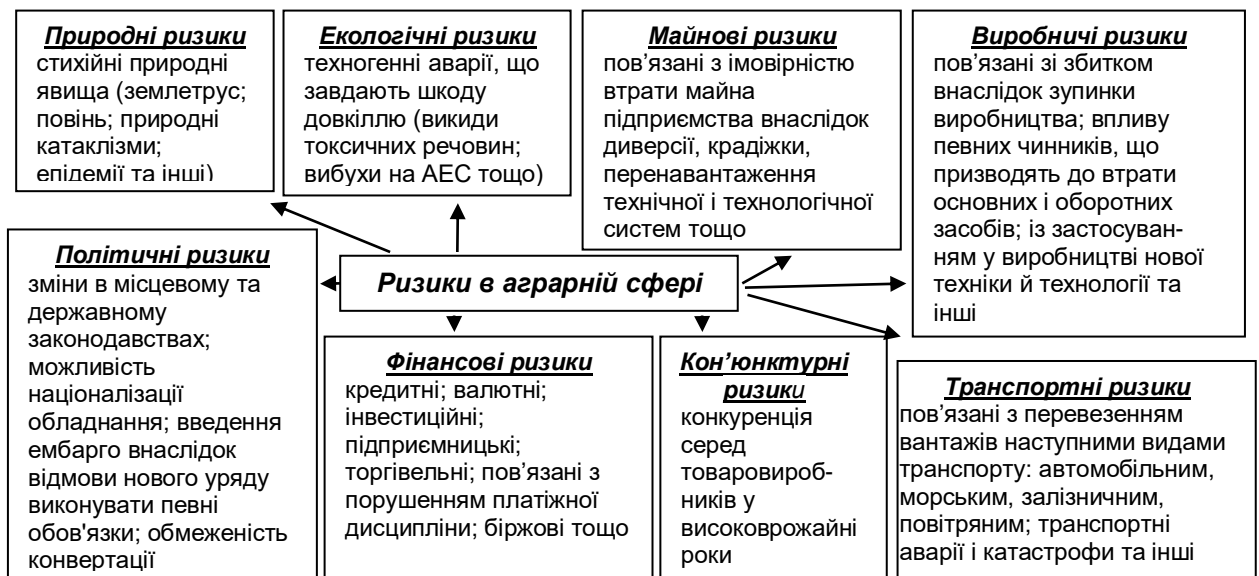

Рис. 2.2. Класифікація ризиків, що впливають на фінансово-економічну діяльність підприємств в аграрній сфері

Примітка. Складено на основі вивчених джерел.

У 2012 р. серед експертів з ризик-менеджменту проведено опитування, щоб з'ясувати з якими ризиками, на їхню думку, компанії зіткнуться у 2012 р. Найбільше число респондентів (21%) назвали економічні ризики основними. Зокрема, компанії стурбовані загрозою рецесії і кризою суверенного боргу, а також зростаючими цінами на сировину і коливання курсів іноземних валют. На другому місці респонденти називають ризики перерви у виробництві (14% опитуваних). Централізація закупівель, у тому числі на глобальному рівні,

збільшення обсягів зовнішніх підрядів, оперативна система виробництва з нульовим рівнем запасів дозволяють компаніям знижувати витрати, але роблять їх уразливішими перед наслідками перерв у виробництві.

Ризик природних катастроф стоїть на третьому місці в списку найбільш серйозних ризиків 2012 р. Повені та зливові дощі, тайфуни і землетруси – економічний розвиток і технічний прогрес у рази збільшує збитки, викликані природними катаклізмами. Кожен окремий ризик є загрозою успішності бізнесу. Однак дослідження показує, що ризики стають все більш комплексними і не можуть розглядатися окремо.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

У 2002 році уряд зробив спробу запровадити програму компенсації страхових внесків під час страхування врожаю сільськогосподарських культур. Було видано Постанову Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур». Передбачалося, що сільськогосподарські виробники, під час страхування врожаю зернових культур та цукрових буряків від встановленого переліку ризиків, отримають з бюджету компенсацію п'ятдесят відсотків страхових платежів. Реалізація конкретних видів державної допомоги сільгоспвиробникам залежить від обсягу коштів, який кожного року затверджується законом про бюджет на відповідний рік.

Гутко Л.М. підкреслює, що компанії, які займаються страхуванням сільськогосподарських ризиків, пропонують своїм клієнтам програми страхового захисту, які за багатьма параметрами не влаштовують страхувальників. Основну проблему складає висока вартість страхових послуг. Лише за умови реальної державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції можна досягти рівноваги між попитом і пропозицією на страховому ринку.

Досвід розвинених країн показав, що підтримка сільгоспвиробників має стати необхідним елементом державної політики стосовно сільськогосподарської галузі. Канада має довгу історію такої підтримки та постійно вдосконалює свої програми, аби відповідати вимогам часу та новим потребам фермерів. Сільське господарство визнане в Канаді стратегічно важливою галуззю та є фактором соціальної стабільності, оскільки забезпечує населенням продуктами харчування, сприяє збереженню природного навколишнього середовища та ефективному використанню природних ресурсів. Державна підтримка, на думку уряду, є найшвидшим способом сприяти розвитку галузі, яка має стратегічне значення для

економіки країни. Крім того, державна підтримка запобігає різким коливанням доходів фермерів, і в такий спосіб додає стабільності економіці загалом та внутрішньому фінансовому ринку зокрема. Державна підтримка фермерам Канади надається через програми двох рівнів – федерального (центрального) та провінційного. До них відносяться:

- Національна програма стабілізації чистого доходу.
- Програма авансових платежів.
- Програма узгодженого рівня виробництва.
- Програма стабілізації доходу.
- Програма надання позичок фермерам.
- Програми страхування (страхування від усіх ризиків, програма страхування від прямого граду).
- Програма відшкодування шкоди, заподіяної дикими тваринами.

У США програми страхування фермерів від багатьох ризиків передбачають компенсацію державою частини страхового внеску. Рівень компенсації залежить від типу програми та обраного фермером рівня покриття щодо урожаю та майбутньої ціни. Державні витрати на фінансування програм підтримки страхування спрямовуються на такі цілі:

1. Субсидії страхувальникам на компенсацію частини страхового внеску.
2. Субсидії страховим компаніям на відшкодування адміністративних витрат, пов'язаних з реалізацією державних страхових продуктів.
3. Компенсації приватним страховим компаніям збитків від угод страхування за державними програмами.
4. Фінансування діяльності агентства по управлінню ризиками при Міністерстві сільського господарства США.

На думку В. Якубович, обмеженість бюджетних коштів, які Україна може сьогодні виділити на підтримку сільськогосподарських виробників, не є підставою для того, аби відмовлятися від розробки таких програм. Адже головна проблема полягає не у відсутності коштів, а у відсутності механізмів

для їх ефективного використання. Розуміння основних принципів, на яких побудована система державної підтримки сільгоспвиробників в інших країнах, дозволить здійснити великий обсяг підготовчих заходів, які мають передувати запровадженню таких програм. Зокрема, йдеться про вдосконалення розподілу повноважень та процедур прийняття рішень на державному рівні, контролю за виконанням рішень та використанням коштів, вдосконалення методів ведення фінансової звітності підприємств, підтримки реєстру заставного майна.

Перша і головна мета страхування сільськогосподарських ризиків – частково чи повністю компенсувати фермеру втрату врожаю, що відбулася через несприятливі природні явища, такі як посуха, град ураган тощо. Другою метою страхування є покращення фінансового становища сільськогосподарського виробника з точки зору його кредитоспроможності.

У Сумській області до 2008 року спостерігається стрімкий зріст кількості підприємств, які брали участь у страхуванні (таблиця 3.1). Стимулом цьому було сплacenня страхових субсидій з державного бюджету. Сільгоспвиробник у будь-якому випадку отримував 40-50% сплаченої страхової премії. Це було достатнім стимулом для страхування.

Таблиця 3.1

Страховання посівів сільськогосподарськими підприємствами Сумської області

Роки	Кількість підприємств, як і застрахували ризики загибелі с.-г. культур	Застрахована площа	Страхова сума за договорами	Сплачена сільгоспвиробниками страхова премія	Сплачена сума компенсації страхової премії з Державного бюджету	
		тис.га	тис.грн.	тис.грн.	тис.грн.	%
2005	122	28,5	16078,6	838,0	355,0	42,4
2006	162	43,8	19766,0	864,3	349,5	40,4
2007	298	128,4	93260,6	4273,8	1715,8	40,1
2008	84	45,1	53185,6	2441,8	1170,5	47,9
2009	34	21,2	33060,6	-	-	-
В т.ч. під врожай 2010 р.	29	15,3	12090,9	-	-	-

З 2009 року кошти Державним бюджетом України не передбачаються. Внаслідок цього зменшилась кількість підприємств, які застрахували сільськогосподарські культури (рис. 3.1).

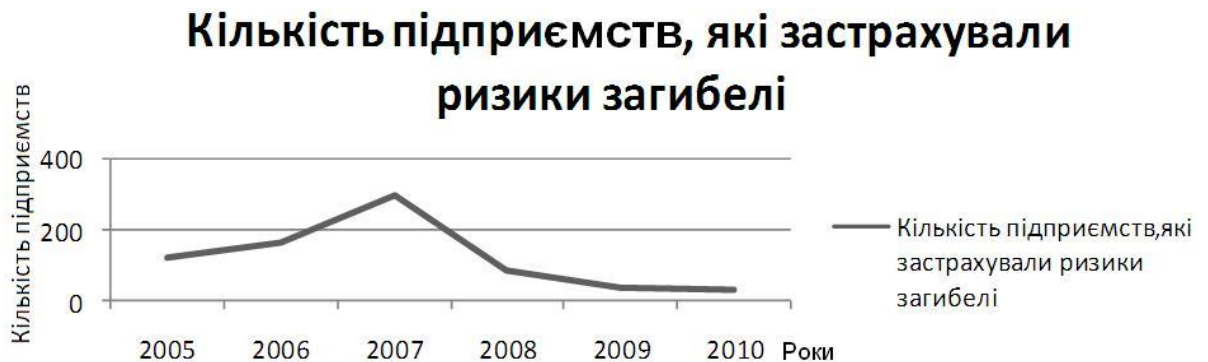

Рис. 3.1. Кількість підприємств, які страхували сільськогосподарські культури на випадок їх загибелі у Сумській області

Джерело: за даними Головного управління агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації

З рисунку 1 видно, що кількість підприємств, які страхували сільськогосподарські культури на випадок їх загибелі зменшилась з 2008 року. Проте це не мало суттєвого впливу на загальну прибутковість страхових компаній, оскільки страхові премії зі страхування сільськогосподарських ризиків в загальній структурі страхового портфеля займають біля 0,5%.

Основними культурами, які страхують сільгоспвиробник є гречка, кукурудза, соняшник, озима пшениця, озимий ріпак (таблиця 3.2). Їх виробництво стрімко зростало до 2009 року.

Таблиця 3.2

Виробництво сільськогосподарських культур, які найчастіше страхувались у 2005-2009 рр.

Сільськогосподарські культури	Виробництво сільськогосподарських культур, тис.т				
	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.
Пшениця озима, тис. т.	435,6	183,9	482,7	860,3	784,3
Кукурудза на зерно, тис. т.	98,4	117,6	334,4	702,6	564,4
Гречка, тис. т.	19,9	19,3	24,6	39,7	30,9
Соняшник на зерно, тис. т.	27,4	34,1	54,6	112,3	97,4
Ріпак, тис. т.	8,9	20,0	34,8	39,8	40,4

На рисунку 3.2 показано спад виробництва основних сільськогосподарських культур. Одним із факторів, які негативно впливають на загальну результативність виробництва культур що найчастіше страхують, стало припинення відшкодування зі страхових виплат з боку держави.

Внаслідок цього при настанні страхового випадку сільгоспвиробники втратили можливість відновлювати втрачені посіви.

Нині сільгоспвиробники не сподіваються на допомогу з боку держави. З метою подолання різноманітних проблем, які виникають у сільському господарстві, у Сумській області створена перша в Україні Асоціація сільгоспвиробників.

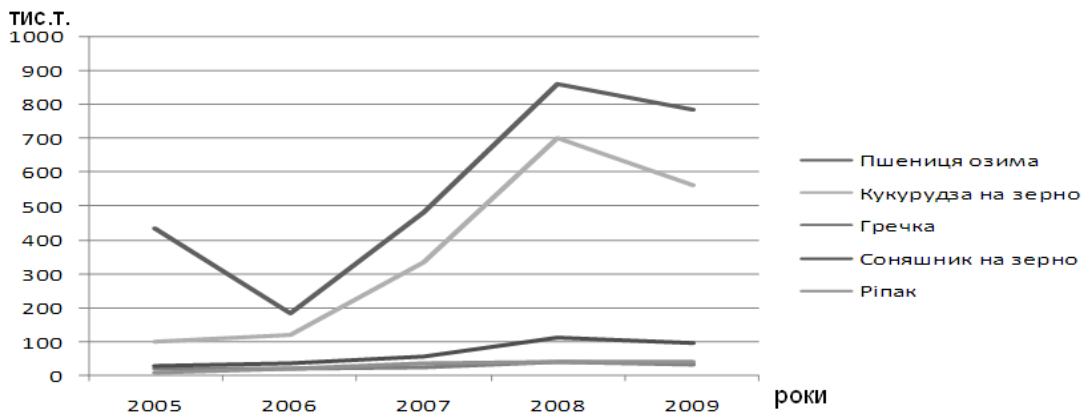

Рис. 3.2. Виробництво сільськогосподарських культур у Сумській області в період 2005-2009 роки

Джерело: за даними Головного управління агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації

З відновленням фінансування державою програми субсидування страхових премій ринок може продемонструвати стрімке зростання кількості договорів, застрахованих площ та сум зібраних премій.

Для того, щоб збільшити обсяги страхування, необхідно, по-перше, на місцевому рівні «збільшити усвідомлення» аграріїв про вигоду від страхування. Таку інформаційну компанію могли б зробити страхові компанії, банки, урядові й неурядові установи. По-друге, страховій продукції

необхідно бути структурованою таким чином, щоб вона була привабливішою для аграріїв.

Сучасний етап розвитку світової економіки й міжнародних відносин характеризується посиленням інтеграційних процесів, що призводить до формування спільних стандартів у галузі страхування. Функціонування страхових систем різних країн Європи характеризується постійним взаємозв'язком і взаємодією.

Наприклад, Австрійська страхова компанія розробила програму страхування зернових культур від посухи. Недобір урожаю компенсується, якщо урожайність знижується нижче встановленого рівня (тригера). Тригери встановлюються для всіх регіонів у відповідності з технологіями виробництва зернових. Завданням експерта є визначення очікуваної (біологічної) урожайності. Якщо урожайність знижується нижче встановленого у договорі рівня, страхова компанія виплачує відшкодування.

Крім того, відшкодування автоматично виплачується, тобто без проведення огляду полів. Якщо дефіцит опадів на протязі циклу вирощування складає менше 55% від норми (середньо багатолітнього). Для розрахунку норми опадів беруться дані за останні 30 років. Дані з опадів установлюють на основі сітки 1 x 1км. Кожний експерт отримує довідкові таблиці з кількістю опадів.

Проведення огляду та аналізу посіву необхідне для визначення втрати урожаю через посуху, а також для визначення зниження урожайності через інші фактори. Основні параметри, які фіксуються: кількість опадів (не менше 10% дефіциту від норми), щільність рослин, наявність шкідників та хвороб, невиконання вимог технології виробництва культури.

Згідно з програмою на страхування приймаються посіви сільськогосподарських культур, в розмірі вартості витрат на їх посів і вирощування. Договори комплексного страхування сільськогосподарських культур укладаються на підставі: письмової заяви страхувальника про намір укласти договір на запропонованих умовах, акту огляду посівів

сільськогосподарських культур встановленого зразка, довідки про планові затрати на посів і вирощування сільськогосподарських культур, посіви яких передаються на страхування, карти-схеми або типового опису площі посіву та вирощування сільськогосподарської культури, технологічної карти вирощування сільськогосподарської культури, інших документів, наданих у разі необхідності на запит страховика.

Страховим випадком, згідно з договором комплексного страхування полісів, є подія яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику внаслідок загибелі посівів сільськогосподарських культур у разі прямого впливу страхових ризиків (рис. 3.3):

- заморозку, ожеледі, вимерзання;
- граду або удару блискавки;
- землетрусу, лавини, земельного зсуву;
- пожежі, крім лісових пожеж;
- бурі, урагану, бурану;
- зливи, повіді, паводку;
- посухи або зневоднення на землях, які підлягають примусовому зрошенню або заводненню;
- вторинних хвороб рослин, внаслідок настання вищеперерахованих ризиків, епіфітотійного розвитку хвороб рослин;
- протиправних дій осіб, що виражаються у крадіжках, хуліганських діях стосовно рослинницьких насаджень, зруйнуванні покриттів (несучих конструкцій) теплиць, парників, оранжерей;
- інших подій, що пов'язані з несприятливими зимовими погодними умовами, що перешкоджають поновленню вегетації даних культур після перезимівлі.

Рис. 3.3. Ризики при страхуванні сільськогосподарських культур

В останній час страхові компанії у розвинутих країнах виділяють страхові продукти для окремих культур в окремі програми. Так, у США та Канаді фермерам пропонують різні варіанти страхування для овочів і фруктів, які виробляються на свіжий вигляд та окремо для переробки. Наприклад, у США, Канаді та Іспанії страхові компанії розробили більше 100-150 різних страхових продуктів, деякі продукти розробляються спеціально для окремих регіонів.

Залучення зарубіжного досвіду допоможе українським страховикам розробити програми для заохочення аграріїв до страхуванні ризиків у сільськогосподарському виробництві, залучення більшої кількості страхувальників і розвитку страхового ринку.

РОЗДІЛ 4

РОЗВИТОК СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

У 2009 році в прикордонних регіонах Росії та Румунії були зафіксовані спалахи інфекційних хвороб: африканської чуми свиней у Росії та класичної чуми свиней у Румунії. При фіксуванні спалахів цих хвороб звичайно визначається карантинна зона з послідуною втратою усіх тварин. Поява цих хвороб на території України може стати причиною суттєвих збитків страховиків згідно договорів страхування тварин.

Результати минулого року є задовільними, однак спалах інфекційних хвороб може значно погіршити фінансовий стан сільськогосподарських підприємств при масовому примусовому забої тварин, що потребує значного відшкодування збитків. Тому страхування тварин на випадок інфекційного захворювання є важливим напрямом розвитку страхового ринку. Виходячи з цього виникає необхідність в розробці нових та удосконаленні існуючих страхових програм.

Страхування сільськогосподарських тварин практично відсутня в Україні і найчастіше використовується приватними підсобними господарствами для страхування тварин від випадкової загибелі. Комерційні господарства купують формальні страхові контракти при оформленні застави худоби для одержання сезонних кредитів у банках.

Всього в 2009 році, за даними страхових компаній, було укладено 1980 договорів зі страхування сільськогосподарських культур (посівів та врожаю) і 5330 договорів зі страхування тварин. Сума премій склала 42 мільйони гривень зі страхування культур і 2,1 мільйона гривень по страхуванню тварин.

Договір страхування можуть укласти юридичні особи, які володіють сільськогосподарськими тваринами. До таких юридичних осіб належать: агропромислові підприємства та холдинги; державні підприємства; фермерські господарства.

Таблиця 5.1

Зведенні данні з агрострахування у 2009 році

Показник	Культури	Тварини	Всього
Кількість договорів	1 980	5 330	7 310
Страхова сума (грн.)	1 300 000 000	128 000 000	1 428 000 000
Сума премій (грн.)	42 003 000	2 100 000	44 103 000
Застраховано	510 115 (га)	77 500 (од.)	
Внутрішній тариф	3,24%	1,63%	
Кількість виплат	140	54	194
Сума виплат (грн.)	13 423 000	219 748	13 642 748
Рівень виплат	36,48% ¹	10,46%	30,93%

Страхуванню підлягає велика рогата худоба (ВРХ) і свині. В обов'язковому порядку страховиком та страхувальником проводиться попередній страховий огляд тварин.

Програма «Економ».

Відшкодування шкоди відбувається внаслідок наступних ризиків: загибель тварин у результаті пожежі, підпалу, стихійних лих, нещасного випадку.

Страхова сума встановлюється в розмірі ринкової або балансової вартості тварини (групи тварин) на момент страхування.

Франшиза за даною програмою складає 5% від страхової суми.

Тариф становить 0,75%.

Програма «Стандарт».

Відшкодування шкоди відбувається внаслідок наступних ризиків: загибель тварин у результаті пожежі, підпалу, стихійних лих, нещасного випадку, в результаті збою машин і механізмів, крадіжки або зловмисних дій третіх осіб.

Страхова сума встановлюється в розмірі ринкової або балансової вартості тварини (групи тварин) на момент страхування.

Франшиза за даною програмою складає 10% або 7,5% від страхової суми. Вартість страхування залежить від обраного рівня франшизи.

Програма «Господар».

Відшкодування шкоди відбувається внаслідок наступних ризиків: загибель тварин у результаті пожежі, підпалу, стихійних лих, нещасного випадку, в результаті збою машин і механізмів, крадіжки або зловмисних дій третіх осіб, інфекційних та епізоотичних захворювань.

Страхова сума встановлюється в розмірі ринкової або балансової вартості тварини (групи тварин) на момент страхування.

Франшиза за даною програмою складає 20% або 10% від страхової суми.

Процедура страхового відшкодування включає в себе кілька етапів: своєчасне повідомлення страхової компанії про страхову подію і надання документів, зазначених у договорі; спільно з представником страхової компанії (нашими представниками в даному випадку є фахівці ТОВ «агроризиків Україна», що є незалежною асистуючою компанією надає послуги у сфері страхування сільського господарства) відбувається оцінка збитку, на підставі чого визначається розмір страхової виплати;

Договір страхування сільськогосподарських тварин може бути укладений на термін від 1 місяця до 1 року.

Бажання власників тварин заручитися захистом на випадок можливих втрат відкриває широкі можливості для страхових компаній. Особливість страхування тварин, яка відрізняє цей вид страхування від інших, пов'язана зі строками відповідальності страховика. Так відповідальність страховика з виплати страхового відшкодування при загибелі тварин від хвороби настає через кілька днів з моменту початку дії договору, тобто після сплати страхового платежу. На страхування приймається: велика рогата худоба (віком від 6 міс. до 15 років), коні (віком від 1 до 18 років), свині (віком від 4 міс.), вівці (віком від 6 міс.), птиця (віком від 5 міс.). Тварини страхуються від таких ризиків:

- пожежі та задимлення;
- удар блискавки, вибуху;

- стихійного лиха (урагану, шторму, граду, зливових дощів, паводку, зсуву, землетрусу, гірських обвалів та сходу лавин);
- дії електричного струму;
- утоплення;
- падіння в ущелину;
- попадання під транспортний засіб, що рухається;
- нападу диких звірів та здичавілих собак;
- крадіжки, грабежу;
- закупорки шлунково-кишкового тракту;
- отруєння на природному пасовищі;
- асфіксії (зупинки дихання в результаті закупорки верхніх дихальних шляхів сторонніми предметами);
- інфекційних хвороб (крім лейкозу, туберкульозу, бруцельозу, ящуру, пташиного грипу);
- вимушеного забою застрахованих тварин з метою недопущення їх загибелі.

На страхування не приймаються тварини від ризиків загибелі, знищення, вимушеного забою внаслідок інфекційних хвороб, на які в господарстві чи районі, де знаходяться тварини, встановлено карантинні обмеження або існує несприятлива санітарно-епізоотична ситуація. При цьому від інших ризиків тварин можуть бути застраховані.

Розмір страхової суми визначається за домовленістю між страховиком та страхувальником у межах вартості застрахованих тварин на момент укладання договору, внесення до нього змін чи доповнень. При цьому загальна страхова сума за договором встановлюється підсумовуванням страхових сум для кожної вікової групи застрахованих тварин.

Вартість тварин може визначатися на дату укладання договору за домовленістю сторін одним із таких методів:

- балансова вартість на основі бухгалтерської звітності страхувальника;

- довідкою-рахунком, виданою торгівельною організацією, або договором купівлі-продажу тварин;
- за актом оцінки вартості тварин, що здійснена відповідно до законодавства України.

При страхуванні тварин кожний їх вид потребує різного обсягу страхової відповідальності. Ці та інші фактори зумовлюють використання різних тарифних ставок, розмір яких може становити 1-10% від страхової суми. Порядок і умови визначення розміру страхового відшкодування та його виплати, а також підстави для відмови у виплаті страхового відшкодування визначається умовами договору страхування. Для постійних страхувальників страхові компанії пропонують різні пільги: знижки сум страхових платежів, додатковий місячний термін для поновлення договору.

Для покращення ситуації на страховому ринку необхідно розробити нові та удосконалити існуючі страхові програми, приділити особливу увагу страхуванню ризику, який пов'язаний з інфекційними хворобами.

Страхуванням сільськогосподарських тварин покриваються всі необхідні витрати для порятунку застрахованих тварин і зменшення можливих втрат. Страхові ризики Сільськогосподарські тварини страхуються на випадок: загибелі або падежу від хвороб (не поширюється на молодняк) або стихійних лих (злива, обвал, удар блискавки, буря, ураган, град, землетрус), від нещасних випадків (дії електричного струму, замерзання, задусення, отруєння травами, укусу змій або отруйних комах, утоплення, попадання під транспортний засіб, попадання в ущелину та ін. травматичні ушкодження); вимушеного забою тварини, якщо воно травмовано в результаті нещасного випадку і це унеможлиблює його подальше використання; також, якщо вимушений забій (за розпорядженням спеціаліста ветеринарної служби) пов'язаний із заходами по боротьбі з епізоотією або невиліковною хворобою, яка також виключає подальшу можливість використання тварини; крадіжки або протиправних дій третіх осіб. Страхуванням покриваються всі необхідні і розумні витрати для

порятунку застрахованих тварин і зменшення можливих втрат. Об'єкти страхування. На страхування приймаються: велика рогата худоба, вівці, кози, і хутрові звірі після досягнення ними шестимісячного віку; коні, віслюки і мули, - після одного року; свині, кролі і домашні птахи яйценосних порід, - чотиримісячного віку; птиці в господарствах, які спеціалізуються на вирощуванні бройлерів, - одномісячного; молодняк свиней, хутрових звірів, кролів, домашніх птахів, великої рогатої худоби, овець, кіз, коней, які не досягли віку, зазначеного вище; високо цінні племінні тварини; сім'ї бджіл. На страхування не приймаються хворі, виснажені тварини, а також ті, які перебувають у місцевості, де оголошений карантин (крім тварин тих видів, які не сприйнятливі до даного захворювання). Страхова премія (тарифи), франшиза та інші умови страхування Страховий тариф становить від 0,5% до 5% від страхової суми, залежно від страхового покриття, термінів страхування, місцезнаходження, умов утримання тварин, що страхуються, та інших умов страхування. Також договором страхування може бути передбачена франшиза (визначена частина збитків, що не відшкодовується страхувальнику), яка може бути виражена як у відсотках, так і в абсолютному розмірі. Для визначення страхової суми, страхового тарифу, франшизи, інших умов страхування і укладення договору страхування, необхідно заповнити опитувальний лист затвердженої форми та надати довідку ветеринарного лікаря про стан здоров'я стада (тварини) за останні 3 роки. Страхувальники, які протягом двох років без перерви страхували сільськогосподарських тварин на суму не менше дійсної вартості, не отримуючи при цьому страхових виплат, мають право на отримання знижки при подальшому страхуванні. Істотні знижки надаються при страхуванні великої кількості сільськогосподарських тварин. Отримати більш детальну інформацію та укласти договір страхування ви можете в офісах компанії та АБ «Київська Русь».

РОЗДІЛ 5

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Система страхування ризиків в аграрній сфері в розвинених країнах, де держава відіграє провідну роль у підтримці сільськогосподарських товаровиробників, є налагодженим і добре функціонуючим механізмом. Державна підтримка є більш ефективним напрямом стабілізації доходів сільськогосподарських виробників, ніж фінансова допомога, що надається їм в окремі несприятливі роки у вигляді додаткових кредитів, субсидій, заліків і списань боргу, відстрочок по платежах і прямих грошових компенсацій.

Процес глобалізації економіки виводить на принципово новий рівень і проблематику ризиків (у всьому їх різноманітті). Страхові компанії здійснюють свою діяльність у середовищі підвищеного ризику, тому що компенсують не тільки власні збитки як підприємницькі структури, але і збитки інших суб'єктів господарювання. Тому проблеми управління ризиками для страхових компаній набувають особливого значення.

Процеси ринкової трансформації національної економіки зумовлюють необхідність проведення наукового дослідження міжнародного ринку страхування та розробки шляхів ефективного використання світового досвіду у галузі страхування для подальшого розвитку ринку страхування України, що забезпечить успішне здійснення економічних реформ, стабільний розвиток національної економіки, подальшу інтеграцію у світове господарство.

Страхова справа в більшості країн світу розглядається як окрема галузь економічної діяльності, до якої входять різноманітні за формами власності страхові організації. Співвідношення між державними й приватними формами страховиків залежить від суспільного устрою та економічної політики держави. У багатьох країнах певне розповсюдження мають товариства взаємного страхування.

Загальноприйнятим у світовій страховій практиці є поділ страхування на Life assurance (страхування життя) і “Non – life (General) insurance” (загальні види). Міжнародні статистичні дані свідчать, що домінуючим є особисте страхування, яке поділяється на страхування життя, страхування анuitетів (ренти), страхування пенсій, страхування від нещасних випадків. Певне розповсюдження має індустріальне страхування.

Більшість країн Східної Європи та колишнього СРСР об'єднує спільна історія розвитку у ХХ ст., у результаті чого відбулася щільна інтеграція та взаємопроникнення капіталу. Нині ринки страхування країн Східної Європи та колишнього СРСР частково повернулися у початковий стан (табл.4.1). Спостерігається поступове відновлення обсягів страхування суб'єктами господарювання порівняно з кризовими роками.

Таблиця 4.1

Ринки ризикового страхування країн Східної Європи та колишнього СРСР,
2009-2010 роки

Країна	Страхові платежі, євро			На одну люд., євро	Лідери ринку	Страхові платежі	
	2009	2010	Зміна %			Млн. євро	Частка ринку, %
Росія	22178,3	25253,7	13,9	173,7	ROSGOSSTRAKH	3687,0	14,6
Туреччина	4929,7	5785,9	17,4	76,3	AXA	734,8	12,7
Польща	4866,8	5692,8	17,0	149,8	PZU	1946,9	34,2
Чеська Республіка	3172,2	3561,2	12,3	342,4	CESKA POJISTOVNA	1004,3	28,2
Румунія	1716,1	1600,0	-6,8	74,8	ASTRA	260,8	16,3
Словаччина	1442,8	1438,3	-0,3	719,2	TRIGLAV	512,0	35,6
Угорщина	1516,0	1415,9	-6,6	141,6	ALLIANZ	413,4	29,2
Україна	1,037,1	1202,8	9,0	26,3	AXA	68,6	5,7
Словенія	956,4	940,3	-1,7	174,1	ALLIANZ SLOVENSKA POISTOVNA	353,6	37,6
Хорватія	947,4	918,9	-3,0	208,8	CROATIA	345,5	37,6
Казахстан	578,6	690,7	19,4	43,2	EUROASIA	85,0	12,3
Болгарія	744,9	620,7	-16,7	82,8	BULSTRAD VIG	85,0	13,7
Сербія	477,5	448,5	-6,1	60,6	DUNAV	132,8	29,6
Білорусь	256,8	317,2	23,5	32	BELGOSSTRAKH	175,1	55,2
Литва	306,5	293,2	-4,3	86,2	LIETUVOS DRAUDIMAS	98,5	33,6
Естонія	233,4	243,1	4,2	187	IF&C INS.AS	108,4	44,6

Продовження табл. 4.1

Країна	Страхові платежі,євро			На одну люд., євро	Лідери ринку	Страхові платеж	
	2009	2010	Зміна %			Млн. євро	Частка ринку, %
Латвія	278,1	224,0	19,5	97,4	BTA	59,1	26,4
Грузія	147,8	148,0	0,1	30,8	IMEDI-L INTERNATIONAL	33,6	22,7
Азербайджан	142,0	145,9	2,7	18,9	AZERSIGORTA	22,8	15,6
Боснія і Герцеговина	141,7	144,9	2,3	37,2	SARAJEVO	28,5	19,7
Македонія	96,1	99,6	3,6	47,4	VARDAR	21,6	21,7
Узбекистан	66,0	79,2	20,0	2,9	UZAGRO INSURANCE	13,1	16,5
Косово	67,8	71,2	5,0	39,6	н/д	н/д	н/д
Чорногорія	56,1	53,5	-4,6	89,2	LOVGEN	31,8	59,5
Албанія	51,3	52,6	2,5	17	SIGAL	16,1	30,7
Молдова	49,1	52,5	6,9	11,9	MOLDASIG	16,0	30,5
Туркменістан	34,4	39,6	15,1	6,6	TURKMENGOSS TRAKH	39,6	100,0
Вірменія	11,8	14,9	26,3	4,5	INGO ARMENIA	3,5	23,2
Таджикистан	18,1	9,8	-45,9	1,3	TOJKSUGURTA	4,0	41,3
Киргизстан	7,5	8,6	14,7	1,6	AUB INSURANCE	3,7	42,9
Всього	46528,3	51567,5	10,8	102,6		10265,6	22,1

Примітка. Insurance Top, 3(35), 2011, с.15.

Для того, щоб зберегти дохідність та позиції в рейтингах у існуючих умовах страховими компаніями, експериментами ринку рекомендується приділити увагу таким аспектам, як впровадження інноваційних продуктів, зміна нормативних вимог, застосування інвестиційних стратегій та ін.

Передумовою розвитку аграрного страхування є обов'язкова участь держави в організації страхування, яка може проявлятися у безпосередньому страхуванні ризиків (така форма страхування існує в Греції, Кіпрі) та через підтримку приватного страхування (Іспанія, США, Канада). Сектори агрострахування Іспанії, США, Канади є найбільшими і найефективнішими.

Системний аналіз структури світового ринку страхування за макроекономічними показниками свідчить про нерівномірність його розвитку в різних регіонах світу. На міжнародному страховому ринку домінують індустріально розвинені регіони Північної Америки, Європи та

Японії, частка яких складає близько 90% від загальної суми страхових платежів за всіма видами страхування. Проте, найбільш швидко зростаючі страхові ринки становлять країни Азії і Латинської Америки та держави з перехідною економікою Центральної та Східної Європи. Страхування в більшості країн світу розглядається як окрема галузь економічної діяльності, до якої входять різноманітні за формами власності організації-страховики. Співвідношення між державними й приватними формами страховиків залежить від суспільного устрою та економічної політики держави. У багатьох країнах світу певне розповсюдження мають товариства взаємного страхування.

Система страхування в кожній країні є унікальною, тому що формується тривалий час і під дією багатьох специфічних факторів. У міжнародній практиці існує дві моделі страхування, яким можна дати умовну назву «американська» та «європейська». Основною характеристикою «американської» моделі є широка участь державної підтримки страхування аграрних ризиків. Центральним елементом державної підтримки є надання субсидії на оплату частини страхової премії, що дозволяє знизити вартість страхування для сільгоспвиробників та, відповідно, забезпечити масовий характер страхування. «Європейську» модель можна охарактеризувати, як приватну. Це означає мінімальне втручання держави, а також те, що сільгоспвиробники купують страховий поліс за його повною ціною. Тому страхові компанії пропонують на ринку тільки ті страхові продукти, які реально можуть бути продані по такій ціні, а це, переважно, продукти страхування від окремих ризиків, тому що мультиризикові продукти були б для фермерів занадто дорогими.

Обидві моделі – «американська» та «європейська» – мають свої недоліки. Так, недоліками «американської системи» є високі адміністративні витрати та складність контролювати моральну загрозу того, що наявність страхового захисту знизить мотивацію страхувальника для уникнення чи прогнозування ризику, в результаті чого зростає імовірність понесення

збитку. Як наслідок, страхові компанії мають високі показники збитковості при страхуванні аграрних ризиків. Недоліками приватної «європейської» моделі є незахищеність страхувальника та обмежені можливості розвитку країни.

Сектор агрострахування в Іспанії (рис.4.1) є найбільшим в Європі й третім за розміром у світі після США і Канади.

Рис. 4.1. Система агрострахування в Іспанії

Примітка. Складено на основі вивчених джерел.

Іспанська система аграрного страхування є унікальною в Європі, тому що до недавнього часу вона вважалася єдиною європейською моделлю, яка, як і «американська», передбачала активну роль держави в підтримці страхування аграрних ризиків. Вона була єдиною до недавнього часу, нині країни Європи почали використовувати її досвід та субсидоване аграрне страхування почало розвиватися в Італії, інші країни ретельніше досліджують цю модель, можливості її застосування. Крім того, іспанська система є змішаною моделлю, яка нівелює відмічені недоліки перших двох моделей та зближує їх між собою.

Комплексна система сільськогосподарського страхування була започаткована в Іспанії у 1978 році з прийняттям Закону «Про комбіноване аграрне страхування». Система, впроваджена цим Законом, розповсюджується на рослинництво, тваринництво та лісове господарство. У результаті розвитку та вдосконалення законодавчої бази нині аграрне страхування в Іспанії регулюється близько 15 правовими актами – Законами та королівськими Декретами. Базовими принципами іспанської моделі є виправлення недоліків попередніх двох: система аграрного страхування побудована на згоді між страховиками, страхувальниками та державною адміністрацією. Іспанська система аграрного страхування ставить за мету: стабілізувати доходи сільгоспвиробників, привернути їх увагу до управління ризиками. Можна виділити такі основні характеристики цієї моделі:

- правила роботи є чітко визначеними та законодавчо закріпленими в спеціальному «Законі про страхування», який був прийнятий у 1978 році та з того часу практично не змінювався;
- страхування аграрних ризиків є добровільним;
- покриття ризиків у системі забезпечують власні страхові компанії на основі солідарної відповідальності;
- держава підтримує, контролює та розвиває зазначену систему;
- сільгоспвиробники, через свої об'єднання, активно беруть участь у прийнятті рішень щодо питань аграрного страхування;
- система виключає необхідність надання прямої державної підтримки у випадку катастрофічних ризиків.

Система аграрного страхування в Іспанії побудована на зацікавленості та взаємодії трьох основних учасників – сільгоспвиробників, страхових компаній, держави.

Сільгоспвиробники зацікавлені в тому, щоб отримати страховий захист але, по можливості, знизити його вартість. Страхові компанії бажають надати страховий захист, але відчують брак необхідної інформації та методологічних розробок для роботи в аграрній сфері. Уряд, який переслідує

державний інтерес, бажає створити умови стабільної роботи аграрного сектору, тобто захистити виробника, але витратити на це як найменше державних коштів. У такій ситуації виникає потреба у державній підтримці страхування, тому що підтримка страхування дозволяє більш ефективно використовувати бюджетні кошти, досягти більшого ефекту при менших витратах. Державна підтримка страхування направлена на подолання тих обмежень, які заважають розвиватися аграрному страхуванню, спрямована на здешевлення страхування для сільгоспвиробників через механізми субсидованої страхової премії та на надання інформаційної й методологічної підтримки страховим компаніям. Взаємодія цих складових системи базується на дотриманні ними таких принципів:

- прозорість інформації – активний обмін достовірною інформацією між установами та організаціями, які представляють різні зацікавлені сторони;

- стабільність законодавчої бази (Закон «Про страхування сільськогосподарських ризиків» в Іспанії був прийнятий у 1978 році, та з того часу зміни у нього не вносились);

- цілеспрямованість учасників ринку аграрного страхування.

Держава є ключовою ланкою, яка зв'язує між собою дві інші складові системи та виконує одночасно роль її двигуна.

Центральні органи влади виконують в іспанській системі страхування три ключові функції: планування та загальну координацію системи через Державне Агентство аграрного страхування (ENESA) (підпорядковано Міністерству сільського господарства), державне перестраховування через Консорціум компенсації страхування (підпорядковано Міністерству економіки та фінансів), контроль за страховою діяльністю через Генеральне управління страхування (Міністерство економіки та фінансів).

Функціями Державного Агентства аграрного страхування (ENESA) є:

- розробка планів аграрного страхування;
- адміністрування державних страхових субсидій;
- інформаційне забезпечення учасників страхування;

- дослідження життєздатності нових страхових продуктів.

Плани аграрного страхування розробляються Агентством на трирічний (головні страхові лінії) і річний (деталізовані страхові лінії) терміни, які потребують обов'язкового затвердження Міністерством сільського господарства та Міністерством економіки Іспанії. У процесі розробки страхових ліній Агентство ENESA тісно співпрацює зі всіма учасниками системи: збирає необхідну інформацію та забезпечує нею інших учасників, досліджує життєдіяльність нових страхових продуктів та обговорює з учасниками системи результати діяльності, розповсюджує (через об'єднання сільгоспвиробників) інформацію про страхування та існуючі страхові лінії. На рівні провінції Агентство має територіальні комісії страхування, де над розробкою нових страхових ліній працюють представники Федерації сільськогосподарських кооперативів, які подають в робочу групу інформацію про існуючі потреби у страхуванні та приймають рішення у переговорах щодо умов страхових полісів.

Важливою функцією Державного Агентства аграрного страхування є адміністрування державної страхової субсидії, яка надається сільгоспвиробнику при страхуванні його ризиків. Досвід показав, що субсидування страхової премії є кращим інструментом підтримки доходів сільгоспвиробників, ніж пряма допомога держави у випадку настання катастрофічних збитків.

Кожний рік в державному бюджеті та в бюджетах провінцій затверджуються обсяги коштів на субсидоване аграрне страхування. Тому сумарна субсидія складається із двох частин: що покривається за рахунок державного бюджету та за рахунок бюджету провінцій.

Сільгоспвиробник, який укладає договір страхування з «Агосегуро» (Іспанською групою страхових компаній, яка здійснює комбіноване аграрне страхування), платить тільки ту частину премії, яка не покриває субсидії, відповідно, йому не потрібно звертатися до держави за винагородою. За субсидією до держави звертається «Агосегуро» від імені страхових компаній

– членів агрострахування. Державне Агентство ENESA здійснює перевірку полісів і після цього санкціонує відповідні субсидії на рахунок «Агосегуро».

Консорціум Компенсації страхування є одночасно страховиком та першим перестраховиком у системі аграрного страхування Іспанії. Він був створений з метою покриття катастрофічних ризиків. За своїм юридичним статусом Консорціум є державною підприємницькою установою, діяльність якої регулюється законодавством для приватних підприємств, але управління здійснюється Адміністративною Радою, склад якої затверджує Міністр економіки та фінансів. До основних функцій Консорціуму відносяться такі:

1. Покриття катастрофічних ризиків (ядерних, комбінованих аграрних, лісних, обов'язкового страхування, в тому числі автострахування, транспортні ризики, ризики на полюванні).

2. Ліквідація страхових компаній-банкротів.

3. Страхування експертних кредитів.

4. Впровадження програм попередження страхових випадків.

5. Підтримка страхового ринку, у випадку крайньої необхідності, шляхом інтервенцій (при цьому інтервенцію на ринок повинні схвалити щонайменш дві третини членів Ради).

Виконання Консорціумом його стабілізуючої функції на ринку страхування забезпечується за рахунок катастрофічного фонду, який наповнюється за рахунок відрахувань від укладання договорів страхування. При цьому залишки коштів на кінець року на рахунках Консорціуму переносяться на наступний бюджетний рік.

Не дивлячись на те, що Консорціум є єдиною установою, яка забезпечує державне перестрахування для всього страхового ринку, його фінансові операції відображаються на різних рахунках, у відповідності з перерахованими вище функціями. Тому діяльність Консорціуму у сфері аграрного страхування є окремою від його діяльності за іншими видами страхування та має свої специфічні функції:

- бере участь (є представником державного сектору) разом зі страховими організаціями у розподілі між собою ризики в аграрній сфері;

- здійснює контроль за правдивістю проведення експертизи щодо оцінки збитку (як на основі документів, так і безпосередньо на полі);

- впливає на процес розробки страхових продуктів (ліній страхування) на його різних етапах, включаючи голос на засіданні Генеральної комісії Агентства, де приймається погоджене рішення відносно річних і трирічних планів агрострахування.

Усі страхові компанії, які задіяні у страхуванні аграрних ризиків, об'єднані в страховий пул, сформований як акціонерне товариство «Агосегуро» (Іспанська група страхових компаній, яка здійснює комбіноване аграрне страхування). Страхові компанії-співстрахувальники несуть відповідальність згідно з страховими зобов'язаннями «Агосегуро» у межах вартості акцій, які їм належать. Кількість страхових компаній, що входять в «Агосегуро», а також їх частки в уставному капіталі компаній переглядаються щорічно.

Держава також має свою частку у розподілі ризиків страхового пула через участь в пулі Консорціума Компенсації страхування. З розвитком аграрного страхування частина Консорціума у пулі поступово зменшується.

Основне завдання «Агосегуро» – адмініструвати поліси «комбінованого» аграрного страхування від імені страхових компаній. «Агосегуро» пропонує чотири види страхових продуктів для страхування сільськогосподарських культур:

1. Індивідуальне страхування від поіменованих ризиків. Такі продукти розробляються окремо для кожного типу культури та кожного ризику. В цьому випадку встановлюється прямий зв'язок між ризиком та процентом втрати врожаю в результаті настання страхового випадку.

2. Інтегральне страхування забезпечує покриття усіх погодних ризиків (мультиризиків). Для розрахунку тарифу використовуються середні показники урожайності сільськогосподарських культур у певному районі.

3. Страхування від усіх ризиків забезпечує покриття всіх погодних ризиків (відмінність від інтегрального полягає в тому, що для розрахунку тарифу береться індивідуальна врожайність сільськогосподарських культур по господарству).

4. Індексне страхування (індекс погоди) використовується для страхування пасовищ та у бджільництві. Страхова виплата за своєю суттю є компенсацією на відновлення втрачених можливостей бізнесу. Так, при страхуванні пасовищ виплачуються кошти на відкорм тварин.

Третьою складовою системи аграрного страхування Іспанії є об'єднання сільгоспвиробників. Головним об'єднанням сільгоспвиробників, яке грає значну роль у розробці та розповсюдженні страхових продуктів, є Федерація сільськогосподарських кооперативів Іспанії. Вона об'єднує 4195 сільськогосподарських кооперативів із 17 областей Іспанії. Середня кількість членів кооперативу – близько 900 господарств. Кількість кооперативів має тенденцію до скорочення внаслідок загального скорочення чисельності населення, зайнятого у сільському господарстві.

Виходячи із свого основного завдання, Асоціація виконує такі загальні функції:

1. Захист загальних інтересів сільгоспвиробників Іспанії у Європейських структурах. Асоціація має постійних представників у Брюсселі, які займаються регулюванням протиріч між Європейським та Іспанським законодавством.

2. Навчання своїх працівників. Вона має спеціальний Департамент освіти, який проводить безкоштовні навчальні курси для сільгоспвиробників, проводить роз'яснення норм Європейського законодавства та знайомить з новими виробничими технологіями.

3. Забезпечення соціальних гарантій щодо підтримки сільського населення. Асоціація залучає кошти у сільську місцевість, в тому числі за рахунок грантів, підтримує розвиток сільського туризму.

За рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва США займає лідируючі позиції у світі. Однією з причин стабільності фахівці вважають сприятливу державну політику, спрямовану на підтримку аграріїв, ефективне співробітництво державного та приватного сектору. Прикладом успішного партнерства може бути досвід, який не тільки орієнтується на довготривалий успіх, але і забезпечує його. Агростраховання передбачає управління всіма сільськогосподарськими ризиками для забезпечення балансу інтересів усіх сторін. Аграріям гарантується надання грошових коштів, захищаючи не тільки від загибелі врожаю, але й від зниження ціни; банкірам – повернення кредитів, залучених на сільськогосподарські потреби; держава витрачає менше коштів при проведенні страхування, тому що ризики розподіляються між виробниками та страховими компаніями.

Обов'язки уряду та приватних компаній узгоджені федеральним законом про агростраховання, а також детально викладені у стандартному «Договорі про агростраховання». Укласти такий договір з урядом повинна кожна компанія, якій уряд надав дозвіл на продаж полісів агростраховання. Таких затверджених постачальників страхових послуг у США 15 (де працюють біля 16 тис. агентів та оцінювачів збитків). Компанії продають страхові поліси, збирають страхові премії, визначають розмір збитків та виплачують грошові компенсації при настанні страхового випадку.

Федеральне правління здійснює управління та фінансує програму при допомозі відповідних державних корпорацій та агентств. Уряд затверджує перелік компаній, які беруть участь у програмі; розробляє страхові продукти та визначає ставки страхових премій, правила андеррайтинга та процедури урегулювання збитків; здійснює нагляд за виконанням правил та бере участь у проведенні навчальних заходів.

Поліси агростраховання найбільш популярні у штатах, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи, пшениці та сої. У США існують сотні страхових продуктів. Майже для кожної культури розроблено свій страховий продукт з усім набором необхідних документів та відповідних

актуарних розрахунків. У 2007 році були впроваджені ще два нових продукти страхування – для пасовищ та фуражних культур. Один з них гарантує відшкодування збитків через низьку кількість опадів у визначеній географічній зоні, другий – через низький індекс вегетації за супутниковими даними. Поява нових страхових продуктів сприяла значному збільшенню площ, де врожай страхується. Фахівці пояснюють ситуацію реакцією аграріїв, з одного боку, на збільшення дотацій, а з іншого, – на ускладнення отримання додаткової державної компенсації у випадку стихійного лиха. Під час останніх десятиліть суттєво знизились показники коефіцієнта збитковості всієї програми. Федеральна корпорація зі страхування врожаю (ФКСУ) закладає у ставку страхового платежу очікуваний коефіцієнт збитковості 0,88. Оцінюючи ефективність американської програми, місцеві аграрії підкреслюють, що основна причина її успіху – достатньо високі субсидії виробникам. ФКСУ компенсує біля 60% загальної суми страхових внесків, у 2008/2009 сільськогосподарському році це склало 5,7 млрд. доларів.

Уряди різних країн намагаються припинити допомогу виробникам сільськогосподарської продукції для відшкодування катастрофічних збитків, віддаючи перевагу страхуванню, де це економічно виправдано. У той же час, страхові компанії готуються стати універсальним «магазином» для фермерів, які бажають захистити себе від збитків виробництва сільськогосподарських культур.

Нині у Північній Америці пропонують три основні типи полісів страхування сільгоспкультур: мультиризика, страхування від граду та страхування від певних ризиків. Поліс мультиризикового страхування, забезпечує найбільший процент загальної премії та покриває збитки, які заподіяні сільськогосподарським культурам, усіма типами стихійних лих, включаючи засуху та повінь. Поліс страхування від граду покриває збитки, заподіяні градом чи вогнем. Поліс страхування від певних ризиків покриває збитки окремих культур від обумовлених у договорі ризиків (наприклад,

вимерзання цитрусових у Флориді), які можуть бути не відшкодовані за полісом мультиризикового страхування.

Найбільш важливою відмінністю цих продуктів є те, що мультиризики субсидується в Америці федеральним правлінням, в Канаді – федеральним і провінціальним правлінням. Незважаючи на те, що продукт продається та обслуговується комерційними страховими компаніями, тарифи та умови страхування контролюються відповідними державними органами, страхування від граду та обумовлених ризиків є виключно комерційними продуктами, які не субсидуються державою (за виключенням декількох канадських програм).

Другою основною відмінністю між продуктами є метод визначення суми відшкодування. Мультиризикове покриття базується на вартості врожаю та врожайності. Згідно з мультиризиковим договором страхування фермер визначає вартість врожаю, за якою він страхує культуру на початку сезону. Сума відшкодування визначається як добуток цієї вартості та різниці врожайності за вирахуванням франшизи. Зазвичай фермерам пропонують встановити франшизу у розмірі 35% від середньої урожайності за останні 5 років, яка називається «реальна історична урожайність» (*actual production history – APH*).

Згідно з договором страхування від граду чи обумовлених ризиків, культура оцінюється у визначену суму на акр, яка знаходиться у межах суми виробничих затрат та вартості продукції на ринку. При ушкодженні градом культури, сума відшкодування розраховується як процент доларової вартості поліса за вирахуванням франшизи.

У США фермери для страхування сільгоспкультур звертаються до незалежних агентів, які працюють від імені приватних страхових компаній (рис.1.6). У випадку мультиризикового страхування, уряд укладає угоду зі страховиками на продаж, обслуговування та андерайтинг цього продукту. Взаємовідносини між сторонами регулюються Стандартним Погодженням про Перестраховування (*Standard Reinsurance Agreement – SRA*), яке визначає

ризиків, що несе кожна зі сторін. Ця угода також визначає ризикові пули, через які страховик може передати частину своїх ризиків державі. У кожному штаті існує три пули ризиків: комерційний, розвитку та установлений. Страховик може вибрати розміщення ризиків у пулах (культура, фонд, частина перестраховування державою).

Федеральне правління відшкодовує приватним страховим компаніям витрати на адміністрування мультиризового страхування згідно з підписаною угодою SRA. Страховики платять певний процент із цих коштів незалежним агентам, які продають страховий продукт.

Рис. 4.2. Система агрострахування в США

Примітка. Складено на основі вивчених джерел.

У Канаді програма мультиризового страхування функціонує інакше, де існують погодження між федеральним урядом та кожною провінцією, які продають фермерам страхові продукти через Королівські корпорації (засновані державою комерційні компанії). Провінції управляють страховими програмами самостійно та можуть звертатися за допомогою до федерального правління тільки в крайніх випадках.

Міжнародні перестраховальники та перестраховальні брокери беруть участь у бізнесі після оформлення взаємовідносин між приватними страховими компаніями, Королівськими корпораціями та відповідними державними органами. Не дивлячись на те, що мультиризикове страхування перестраховується урядом, страховики утримують значну кількість ризиків у своєму портфелі, додаючи до договорів страхування від граду та певних ризиків. Страховики самостійно перестраховують частину чи всі прийняті ризики на міжнародних ринках перестраховання.

Уряд США та Канади (рис.4.3) активно намагаються захистити виробників агропродукції у своїх країнах. Раніше допомога надавалася у вигляді прямих виплат після катастрофічних ризикових подій для компенсації загибелі значної частини врожаю фермерам. За попередні 20-25 років уряди усвідомили, що їх фінансові можливості обмежені та інші галузі агросектору також потребують державної підтримки. Тому було створено урядові програми страхування сільськогосподарських культур, які надають пряму фінансову допомогу фермерам, а також допомагають краще розпланувати програму фінансової підтримки всьому аграрному сектору у довгостроковій перспективі.

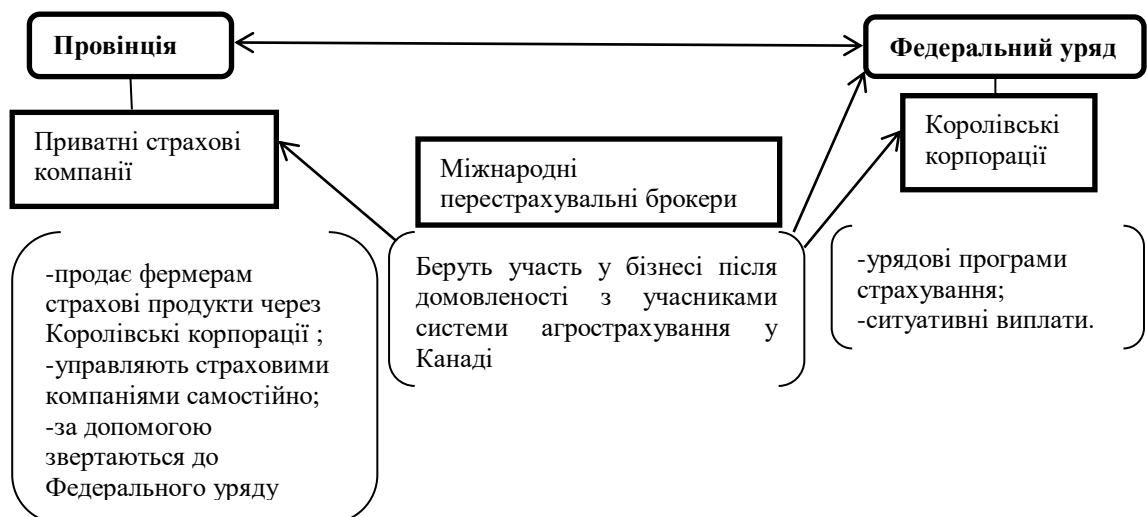

Рис. 4.3. Система агрострахування в Канаді

Примітка. Складено на основі вивчених джерел.

Ситуативні виплати за катастрофічними збитками ще існують, але програми страхування сільгоспкультур стали головним інструментом для фермерів щодо управління ризиками. Уряди у значній мірі субсидують як страхові премії, так і збитки за цими програмами, вважаючи, що їх допомога необхідна до тих пір, поки існують значні коливання урожайності чи цін на сільськогосподарську продукцію.

Головні зміни, які сталися за останні 20-25 років стосуються переходу від державних катастрофічних програм допомоги до страхових продуктів, які продаються на страховому ринку, консолідації між основними страховими компаніями, збільшення розмірів сільськогосподарських підприємств, покращення технологій, підвищення інтересу до продуктів зі страхування вартості врожаю та доходів підприємств. Фермери стали більше цікавитися продуктами страхування вартості врожаю та прибутку, які можуть захистити від коливань цін та зниження врожайності культур, що вирощуються. Федеральний уряд США та страховий ринок пропонують все більше подібних продуктів.

Страховики мають обмежений інтерес до продуктів фондового ринку за двома причинами. По-перше, перестраховальники добре захищають страхові компанії. Перестраховальне покриття ефективно оцінюється перестраховальниками, а контракти між сторонами допомагають підтримувати довгострокові взаємовідносини. Крім того, перестраховики добре розподіляють ризики географічно та за класами, у той час, як фондовий ринок міг би запобігти лише незначній частці ризиків, які страхуються у загальному портфелі. Другою причиною відсутності інтересу страховиків до фондового ринку є їх сумніви щодо можливості продуктів фондового ринку компенсувати фінансові втрати при страхуванні сільськогосподарських культур.

Існує багато факторів, які впливають на вартість страхування сільгоспкультур. По-перше, розмір підприємства значно збільшився за останні роки, тому що фермери намагалися досягти рентабельність

виробництва за рахунок збільшення обсягів. Крім того, завдяки збільшенню сортів рослин та технологій їх вирощування, урожайність сільгоспкультур збільшилась, відповідно, вартість ризику на одиницю площі та продукції теж збільшилась. Ціна, яку фермери платять за одиницю застрахованої площі під культурами, значно збільшилась, але фермери стали страхувати великі обсяги виробництва, що призвело до збільшення страхових сум.

Інтерес перестраховиків до агостраховання також збільшився. Середній рівень утримання перестраховиків для програми страхування агрокультур складав 15 років та 10 млн. доларів. Нині брокери можуть легко розмістити на ринку перестраховання суму у 10 разів більшу.

Найбільш розповсюдженими формами перестраховання сільськогосподарських ризиків є пропорційне перестраховання та Стоп Лос (Stop Loss). Екстендетні облігатори та факультативи використовуються рідко, за виключенням випадків, коли необхідно забезпечити утримання культур, покриттів, територій.

Основними міжнародними ринками перестраховання є: Munich Re, Swiss Re (зараз об'єднаний з GE Insurance Solutions), Partner Re, Endurance Re, Hannover Re, різноманітні ринки Бермуд (наприклад, AXIS Specialty), різноманітні лондонські ринки (наприклад, QBE, LIMIT); різноманітні інші міжнародні ринки (Сінгапур та ін.).

Досвіт розвинутих країн показує ефективність застосування страхування як основного інструменту управління ризиками у сільському господарстві. Разом з тим, у Росії страхується біля 10% посівів зернових культур, що пов'язано з недостатньо розвинутим інститутом страхування.

До 1991 р. у СРСР страхування врожаю та поголів'я тварин господарствами було обов'язкове. Відміна обов'язкового страхування не супроводжувалась адекватними мірами щодо створення системи добровільного страхування, у зв'язку з чим погіршувалося фінансове положення сільгоспвиробників, збільшувалася кредиторська заборгованість.

Погіршення фінансового стану підприємств АПК та різке зменшення державою компенсаційних відшкодувань призвело до руйнування системи страхового захисту сільськогосподарського виробництва. Значна частина сільськогосподарських угідь Російської Федерації (РФ) знаходиться у районах нестабільного та ризикового землеробства. На території Росії не існує сільськогосподарських угідь, які б характеризувались повністю оптимальними режимами зволоження, термічними ресурсами та сонячної радіації. Несприятливі природно-кліматичні явища можливі майже на всій території РФ.

При страхуванні 10% зернових культур в Росії. При цьому учасниками страхового ринку є біля 15% великих сільськогосподарських товаровиробників та не більш 1% – селянських та фермерських господарств.

У той же час, продовжує діяти практика покриття загибелі врожаю через несприятливі погодні умови з федерального бюджету країни (уряд змушений приймати, несистематизовані рішення щодо компенсації втрат).

У більшості розвинутих країн ринок страхування сільськогосподарських ризиків включає в себе декілька спеціалізованих компаній. Так, наприклад, в Австралії цей ланцюг виглядає наступним чином (рис. 4.4):

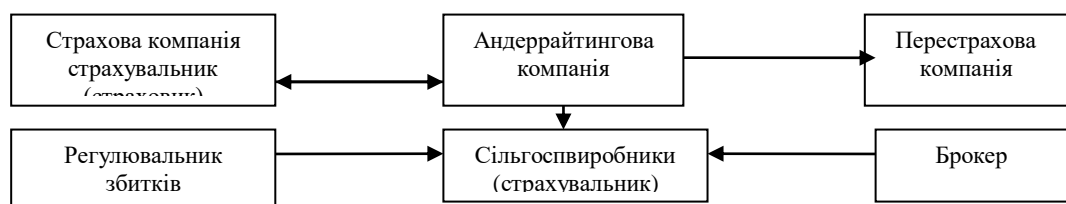

Рис. 4.4. Організація аграрного страхування в Австралії

У цьому ланцюзі страхова і перестрахова компанія забезпечують лише обсяг утримання ризиків і не витрачають кошти на розвиток сільськогосподарського портфеля. Брокер, андеррайтингова компанія і регулювальник збитків спеціалізуються тільки на сільськогосподарському страхуванні. У функції андеррайтингової компанії входить розробка

страхових продуктів, умов страхування, підписання договорів страхування, виконання адміністративних функцій. Андеррайтингова компанія проводить тренінги подавцям полісів і слідкує за збитковістю страхового портфеля.

В основні функції брокера входить продаж страхових продуктів і вивчення потреб ринку. Всі потреби ринку через брокера вивчає андеррайтингова компанія, яка узгоджує всі зміни зі страховою і перестраховальною компаніями. Брокер проводить маркетингові дослідження та рекламні кампанії. Оцінкою сільськогосподарських збитків займається компанія-регулювальник збитків, представники якої є досвідченими агрономами. Така система дозволяє підтримувати довгі партнерські стосунки, зберегти стабільність, сприяє автоматичному щорічному відновленню договорів. Андеррайтингова компанія може бути як приватна, так і повністю або частково державна (в Іспанії, США, Канаді). Крім того, в Австралії уряд розробив програму депозитів для управління господарством, у межах якої виробники отримують підтримку для стабілізації доходів господарств. Ця програма впроваджується через комерційні банки та кредитні спілки; дозволяє розміщувати прибуток, який був отриманий у неврожайні роки.

Виробництво сільськогосподарських культур в Індії значно залежить від опадів. Тільки 40% площ, які оброблюються мають доступ до іригаційної інфраструктури, але тільки 20% цих площ ефективно поливаються. Більше 80% сільськогосподарських угідь страждають від нестачі вологи. Біля 16% населення землі проживають в Індії, але на них приходиться тільки 2,4% світових природних ресурсів. Сільське господарство складає 24% від ВВП країни; біля 60% населення Індії проживають у сільській місцевості.

Програми сільськогосподарського страхування в Індії надають покриття для таких культур, як соя, рис, коріандр, пшениця, апельсин, яблука, персики та ін. Основними ризиками для сільськогосподарського виробництва є недостатні чи надмірні опади, висока вологість повітря, високі температури, теплові хвилі та ін. Часто ризикові фактори впливають на

сільськогосподарські культури та одночасно викликають зниження врожайності й загибель культур. Після впровадження погодного індексу страхування у 2004 році, біля 539 тис. фермерів купили поліси з даного виду страхування. В Індії, сільськогосподарським страхуванням займаються 8 страхових компаній та з них тільки три активно впроваджують продукти індексного погодного страхування. Очікується участь банків у програмах страхування після дозволу використання даних продуктів у банківській практиці. Основними користувачами погодних індексів продуктів є:

- фермери;
- корпорації, які орендують землі та контракують виробництво сільськогосподарської продукції;
- виробники чаю та кави;
- виробники цукру;
- виробники сої;
- фермери, які використовують культури для біодизеля.

Страхові продукти, які побудовані на індексах погодного страхування, розповсюджуються через банки, страхових агентств та брокерів, кооперативи, мікрофінансові установи, фінансові кіоски у сільській місцевості та групи взаємодопомоги.

Найбільш критичними періодам для виробництва сільськогосподарських культур в Індії є 12 тижнів з середини липня до початку жовтня, коли культури вживають найбільшу кількість вологи. Середній рівень вживання вологи для стадії вегетації складає 180 мм та 190 мм для стадії формування зерно/продукція. Продукти погодного індексного страхування на сьогоднішній день пропонують покриття за різним рівнем індексу. Страхові компанії розробили декілька індексних продуктів, щоб вони найкращим чином відповідали потребам культур у волозі. При покупці полісу індексного страхування страхувальник може розраховувати на компенсацію на рівні 70% від вартості середнього врожаю окремої культури. У середньому страхові компанії пропонують компенсацію у 10 рупій на

кожні 10 мм недостатніх опадів. Перші контракти з погодного страхування впровадила компанія BASIX (мікрофінансова установа) у 2004 році для виробників рицину (кастрових бобів) та арахісу у регіонах Mehbubnagar та Pradesh. Договори були укладені за індексом засухи (недостатніх опадів). У 2004 році поліси погодного індексного страхування купили 1500 фермерів.

З 2004 по 2007 рр. було укладено 36 факультативних договорів для перестраховання 272590 страхових полісів. Зріст сегменту погодного індексного страхування в Індії у 2007 році оцінюється у 200% порівняно з 2006 роком.

Страхові компанії пропонують альтернативне рішення для страхування погодних ризиків. У найближчий час очікується впровадження індексів погоди для корпоративних клієнтів.

Нині страховики працюють над впровадженням погодних індексів програм для постачальників матеріально-технічних ресурсів, виробників чаю, гідроелектростанцій та інших сегментів національної економіки.

Аграрний сектор є одним з основних секторів національної економіки Молдови. Сільськогосподарське виробництво складає приблизно 15% ВВП, де працює близько 40% працездатного населення. При цьому погодні ризики мають значний вплив на сільськогосподарське виробництво. Особливо значними збитки були у 2003, 2006 і 2007 роках. У 2003 році сільськогосподарські культури постраждали від вимерзання та посухи. У 2006 році озимі культури загинули від низьких температур. У 2007 році більше 80% культур постраждали від сильної засухи.

Послуги зі страхування сільськогосподарського виробництва надають 6 страхових компаній, але за програмою субсидованого страхування працює лише 2 компанії – Moldasig і Moldcargo. Уряд Молдови субсидує страхові премії. Інших аграрних субсидій у Молдові немає; страхувальники сплачують 20% премії за договором страхування, іншу частину уряд перераховує страховій компанії.

У Молдові страхування культур за програмою субсидування проводиться за продуктами мультиризикового страхування і страхування певних ризиків. Умови страхування відповідають міжнародній практиці мультиризикового страхування. Єдиною відмінністю є можливість страхувальника вибрати окремі ризики із загального набору. Знижки за ставкою премії при виборі ризиків зазвичай не застосовуються. При андеррайтингу за мультиризиком клієнт може отримати скориговану ставку премії, відповідно до рівня технології та наявності даних з виробництва культур за минулі роки. Структура страхового продукту (мультиризики) дещо відрізняється від програм, що використовуються в інших країнах СНД. Договори страхування простіші, ніж в Україні та Росії. Субсидування здійснюється державою на підставі законодавчих документів.

Основною проблемою аграрного страхування в Молдові є відсутність даних щодо врожайності й витрат у багатьох дрібних і середніх господарствах. При оцінці заяви на страхування це впливає на корегування тарифної ставки (у більший бік). Дана ситуація ускладнює роботу фахівців страхових компаній, але невелика територія країни дозволяє правильно оцінювати ризики залежно від збитків і специфіки виробництва окремих культур в адміністративних регіонах. Фактично, андеррайтери знають майже всі поля і технологію виробництва у більшості господарств, які бажають застрахувати культури. Страхування тварин здійснюється за класичною програмою мультиризикового страхування.

Сучасний етап розвитку світової економіки й міжнародних відносин характеризується посиленням інтеграційних процесів, що призводять до формування спільних стандартів у галузі страхування. Функціонування страхових систем різних країн Європи характеризується постійним взаємозв'язком і взаємодією. Інтеграція України у сучасний європейський економічний та правовий простір передбачає адаптацію та гармонізацію національного законодавства з нормами й стандартами правової системи Європейського Союзу, що потребує формування розвинутого ринку

страхування, сприяння економічній діяльності всіх ринкових суб'єктів, розширення правової бази, застосування методів впливу держави на страховий ринок, що відповідають європейським стандартам. Вирішення цих завдань забезпечить прискорення процесу розвитку страхового ринку та покращить економічну ситуацію в державі.

РОЗДІЛ 6

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

У законі «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який був прийнятий Верховною Радою 9 лютого, важливе місце відводиться стандартним страховим продуктам. Одним з факторів стала осіння посуха 2011 року. Тоді посіви озимих культур або зовсім не зійшли, або зійшли, але погано. Деякі не витримали випробування подальшими зимовими морозами. Як наслідок - приблизно чверть посівів сьогодні знаходиться не в кращому стані.

Субсидоване агрострахування, відроджується цим законом, робить витрати державного бюджету на покриття сільськогосподарських ризиків передбачуваними. Фактичні виплати з відшкодування понесеного аграріями збитку змушені брати на себе приватні страхові компанії. У цьому процесі досить дорогому держава фінансово не бере участь.

Субсидоване агрострахування - це досить ефективна програма. Вона належним чином вже зарекомендувала себе в інших країнах. Але для того, щоб надавати якісну підтримку агрострахування, зазвичай у світовій практиці використовуються стандартні страхові продукти. Вони надають однакові умови для всіх аграріїв, які захочуть застрахувати свої посіви. Стандартні страхові продукти також змушують діяти за однаковими правилами та страхові компанії. А це означає, що їхні дії стають передбачуваними. Даними перевагами вирішила скористатися і Україна.

Однак говорити про те, що Україна вже стала на шлях впровадження якісного агрострахування, ще рано. Тому що зараз є тільки закон, а він, як відомо, повинен доповнюватись великою кількістю нормативних і регламентних документів. І оскільки закон є рамковим, то всі особливості програми, повинні бути прописані в документах.

Для користувачів стандартних страхових продуктів і страхових компаній, які їх пропонують, можна відзначити кілька позитивних факторів. Перший - можна піти від об'ємних договорів. Сьогодні на страховому ринку таких ще чимало. У сільгоспвиробників не так багато вільного часу, щоб повністю його присвячувати ретельному вивченню подібних документів.

При використанні стандартних страхових продуктів застосовуються і стандартні умови договору. А це означає, що з'являється можливість видавати аграріям тільки один поліс. У ньому будуть прописані основні технічні моменти, тобто, що, де і за якими параметрами застраховано, яка встановлена ставка премії, скільки треба заплатити за послугу страхування.

Як наслідок, стандартні страхові продукти спрощують процес агрострахування, роблять його більш доступним для користувачів. Одночасно спрощуються відносини між страховиками і сільгоспвиробниками, що багато значить для появи довіри один до одного.

Зазвичай страховики і перестраховики хочуть залишити собі простір для творчості. Це робиться для того, щоб можна було задовольнити специфічні потреби тих чи інших клієнтів. Наприклад, дрібних фермерів або сільгоспідприємств, які обробляють великі площі.

Але коли задіюється програма субсидування, завжди використовуються тільки стандартні страхові продукти. Інакше державному органу, який відповідає за цю програму, буде вкрай важко її адмініструвати. Йому також буде важко зрозуміти, за якими ставками премії страхувалися ті чи інші культури. Тим більше, що ставки премій відрізняються по регіонах.

Тому в усьому світі для таких програм рекомендується використовувати єдині стандартні умови страхування. Вони також потрібні для того, щоб страховики могли надавати якісні послуги і щоб аграрії в повній мірі могли ними скористатися.

В Україні розробкою стандартних страхових продуктів займається тільки проект ІФС, а робота над стандартними страховими продуктами почалася у 2008 році. На сьогоднішній день розроблено 9 стандартних

страхових продуктів для цілого ряду сільгоспкультур - для озимих та ярих зернових культур, для озимого ріпаку, для кукурудзи, соняшнику і цукрового буряку. Всі вони є стратегічними як для сільгосп підприємств (це - бюджетоутворюючі культури), так і для держави в цілому, оскільки забезпечують йому продовольчу безпеку і можливість поставок на зовнішні ринки. А експортна виручка, як відомо, є істотною статтею поповнення державного бюджету.

За останні два роки за стандартними страховим продуктам було укладено понад 300 договорів страхування, застраховано приблизно 400 тис. гектарів. В основному страхувалися озима пшениця, озимий ячмінь та соняшник. Можливо, комусь цей показник здається не таким істотним, але потрібно врахувати, що в цей час в Україні не було субсидованого агрострахування. Тепер, коли воно запускається в роботу, ми очікуємо, що попит на стандартні страхові продукти істотно зросте.

У 2012 році проект запустив в роботу новий страховий продукт, який стосується цукрового буряка і володіє рядом переваг для сільгоспвиробників. По-перше, відмова від франшизи. В якості альтернативи пропонується використовувати покриття. А це значить, що сільгоспвиробник вже при укладенні договору страхування може точно знати, яку суму відшкодування він отримає при загибелі або окремого поля, або всього масиву культури. Це дуже важливо, тому що при використанні франшизи не завжди вдається точно розпланувати той обсяг допомоги, який можна отримати від страховика в разі настання несприятливої ризикової погодної події.

З іншого боку, даний продукт передбачає три фази виплати відшкодування. Вони дозволяють компенсувати витрати, які сільгоспвиробник несе на тому чи іншому виробничому етапі. Це дає можливість йому швидше приймати рішення про те, що робити з постраждалими посівами.

Розробка одного стандартного страхового продукту займає, мінімум, три місяці. Хоча складні продукти доводиться постійно тестувати, вносити

до них зміни. Наприклад, стандартні продукти, які призначалися для страхування озимих культур на весь цикл виробництва, доопрацьовувалися і видозмінювалися протягом трьох років. При розробці стандартних страхових продуктів використовується великий масив статистичних даних. Для того, щоб обробити його, доводиться витратити чимало зусиль і часу.

В США і Канаді сума витрат на розробку одного стандартного страхового продукту може коливатися від 50 тис. до 3 млн. доларів.

Всі документи за стандартним страховим продуктам є публічними, і вони вже передані страховим компаніям сільгоспвиробникам. Для цього проведено чимало інформаційних заходів, зокрема, нещодавно завершено чергову інформаційну кампанію, яка охопила 14 регіонів, учасниками якої стали понад 1 тис. осіб. Як правило, це були представники обласних та районних управлінь агропромислового розвитку, банківського сектору, страхового та аграрного ринків, незалежні експерти.

Шість страхових компаній вже використовують нові страхові продукти, ще близько десяти компаній видозмінили свої існуючі продукти з урахуванням наших напрацювань. Зокрема, це стосується процедур з андеррайтингу та принципів врегулювання збитків.

Нацкомфінуслуг 21 серпня видав черговий проект документа, який передбачає порядок регулювання діяльності страхового ринку при страхуванні сільгосппродукції з державною підтримкою. У ньому викладено основні вимоги до страхових компаній, які хотіли б зайнятися цим видом діяльності.

Згідно з документом право страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою матимуть страховики, які отримали ліцензію на здійснення страхування сільгосппродукції, які є членами Аграрного страхового пулу, а також мають досвід майнового страхування продукції протягом останніх двох років.

Крім того, страховик повинен мати досвід перестрахування таких ризиків, а також кваліфікований персонал: не менше двох фахівців в штаті

або залучених фахівців на договірних умовах з вищою освітою у сфері сільського господарства або з досвідом роботи у сфері виробництва або страхування сільськогосподарської продукції протягом не менше трьох років, а також не менше п'яти осіб для проведення оглядів перед укладанням договору страхування і оглядів при врегулюванні збитків.

Вартість чистих активів страховика після закінчення другого та кожного наступного фінансового року з дати внесення інформації до держреєстру повинна бути не нижче зареєстрованого розміру статутного капіталу. Це має бути підтверджено аудиторським висновком за станом на останню звітну дату, що передує набуттю членства в Аграрному страховому пулі. Крім того, на цю дату страховик повинен розташовувати перевищенням фактичного запасу платоспроможності (нетто-активів) над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності на 25% і не менше ніж на EUR1, 0 млн за офіційним курсом гривні, встановленим Нацбанком України. На дату подання заяви про отримання членства в Аграрному страховому пулі у страховика відсутні невиконані заходи впливу, що підтверджується відповідною довідкою Нацкомфінпослуг.

Згідно з проектом розпорядження страховик зобов'язаний мати можливість забезпечувати здійснення функції з урегулювання подій, що мають ознаки страхових випадків, за договорами страхування на всій території страхування, зокрема, шляхом залучення інших осіб за умови укладення з ними відповідних договорів.

Страховики будуть самі визначати стан посівів при прийомі на страхування, оцінювати розмір збитку, забуваючи про те, що у всьому світі для цього є розвинута інфраструктура, так звані аджастер і сюрвейсерів.

Про їх роль в страхуванні, взагалі, і в агрострахуванні, зокрема, ми неодноразово говорили у своїх передачах.

Для отримання ліцензії потрібно, щоб страховик мав дворічний досвід страхування майна. Якщо є вимога на отримання конкретної ліцензії на страхування сільгоспризиків, то для її отримання потрібно чітко обумовити

терміни перебування страховика на ринку. І цей термін повинен бути не менше 5 років, з досвідом майнового страхування не менше 3 останніх років. Адже практика по ОСАГО показувала, що вимоги для отримання ліцензії за цим видом страхування були дуже занижені. Страховики, члени МТСБУ, при прийомі в Моторне Бюро, були поставлені в скрутне становище, коли, знаючи наперед низькі фінансові показники чергового потенційного члена Бюро, не могли відмовити йому в прийомі за формальними ознаками, а саме: два роки присутності на ринку та оплати 100 тис. євро до фонду захисту потерпілих. Акціонери дрібних компаній з легкістю долали цей бар'єр.

Наявність двох фахівців у штаті страховика і 5 співробітників по проведенню предстрахових і контрольних оглядів, а також оцінки розміру збитку по всій території України призведе до ще більшого підвищення витрат на ведення справи (РВТ) у страховиків, яке досягає на сьогоднішній день 42% -45% . На розвинених ринках РВТ становить 19% -22%, тому що страховики на Заході займаються тільки властивими для них справами: адмініструванням страхового фонду, актуарним і андеррайтингової забезпеченням, маркетингом і рекламою, ІТ-технологіями й менеджментом. Всі інші завдання, продажу страхових продуктів, оцінка збитку і врегулювання збитків все віддається на аутсорсинг професійним представникам інфраструктури страхового ринку. При цьому страховик оплачує за конкретно виконану послугу, а не містить свій власний штат продавців і урегулювачів збитків (аварійних комісарів, аджастер, сюрвейерів і диспашеров).

Нині не більше 10 максимум 15 страхових компаній беруть активну участь у страхування сільськогосподарських культур. Їх назви можна знайти у звітах ІФС по розробці проекту "Розвиток агрострахування в Україні". У США за цим видом страхування працюють всього 12 страхових компаній, при цьому велика частина ринку сконцентрована в п'яти страхових компаній.

У відповідності з новими вимогами потрібно мати в кожній компанії мінімум 7 фахівців з вищою спеціальною освітою (2 фахівця зі страхування і

5 для проведення оглядів). Отже, відразу ж потрібно мати на ринку, як мінімум, 105 таких фахівців. У провідних страхових компаніях, які зараз серйозно займаються цим бізнесом і надають свої звіти в ІФС, є по одній людині з такою вищою підготовкою. Але більшість з них віддають на аутсорсинг ці функції аджастер і сюрвейєрів з вищою сільськогосподарською освітою, які мають досвід роботи в цій області і пройшли спеціальну підготовку за кордоном. Цим фахівцям довіряють страхові компанії, їх звіти щодо збитків приймаються відомими перестраховальними компаніями на Заході. Але немає пророка у своїй вітчизні.

Страховим компаніям слід формувати свій штат виключно з професіоналів. В тих випадках, якщо виконуються великі обсяги страхування, переважніше користуватися послугами професійних брокерів. Але в будь-якому випадку в основі повинен залишатися професіоналізм. Великі збитки зазнало сільське господарство США, і відомий перестраховальник Мюнх Рє вже готує резерви під майбутні виплати за загибель врожаю. Проте в США страхуються 80% засіваються площ і світовий перестраховик отримує 70% премій із США, а це щорічно 12 млрд. доларів США. Україна займає третє місце у світі за площами чорноземів, поступаючись лише Росії та Китаю, і могли б годувати весь світ, заробляючи для нашої економіки валюту. А остання засуха в США, Аргентині та інших агровиробничих країнах, в тому числі і в Україні, засвідчила, що без страхування, без розвиненої інфраструктури страхового ринку ця задача не виконала.

Висновки

Навіть при кваліфікованому плануванні господарської діяльності, вдосконаленні виробничих технологій залишається ризик настання стихійного лиха, яке раптово може знищити результати праці виробника сільськогосподарської продукції. З кожним роком державна допомога сільгоспвиробникам в Україні стає все менш відчутною. Одним з ефективних засобів захисту від ризиків, яких господарство не в змозі уникнути, але негативні наслідки яких він бажає пом'якшити, є страхування. Однак сільгоспвиробники відносяться з недовірою до страховиків. Причинами цього є нерозвиненість страхового ринку в Україні, яка проявляється у фінансовій слабкості страхових компаній, низькому рівні використовуваних ними страхових технологій, недостатньої співпраці з сільськогосподарськими підприємствами.

Дослідження показало, що відсутність страхування у сільському господарстві є більш негативним явищем безпосередньо для сільгоспвиробників. Тому існує необхідність їх підтримки з боку держави, зокрема надання страхової субсидії сільгоспвиробникам зі страхування ймовірних ризиків.

На основі аналізу прояву ризиків в аграрній сфері запропоновано їх класифікацію, яка допомагає кваліфіковано провести процес управління ризиками. В роботі виділені наступні групи ризиків, які виникають в аграрній сфері: природний, екологічний, фінансовий, кон'юнктурний, транспортний, виробничий.

Встановлено, що у більшості розвинених країн саме страхування є одним з основних способів управління ризиками. В міжнародній практиці страхування сільськогосподарських ризиків існують дві основні моделі «американська» та «європейська». Система агрострахування в Іспанії поєднує в собі ці дві моделі. На базі зарубіжного досвіду страхування в аграрній сфері доцільно створити в Україні систему страхування за умов

активної участі держави в даному процесі. У зв'язку з цим, ми вважаємо за доцільне адаптувати саме іспанську модель страхування аграрних ризиків. Поряд з цим, українським страховикам необхідно розробляти нові страхові продукти з урахуванням страхової практики Канади, оскільки природно-кліматичні умови діяльності сільгоспвиробників в Канаді майже такі ж, як і в Україні. Застосування зарубіжного досвіду зможе підвищити ефективність роботи страхової компанії і в подальшому вивести систему страхування ризиків в аграрній сфері на якісний рівень.

Проведений аналіз рівня страхування сільськогосподарських культур за період 2007-2011 рр. показав, що ситуація на вітчизняному ринку агрострахування має тенденцію до поліпшення, хоча залишається нестійкою. Тому існує необхідність стабілізації всіх процесів, що відбуваються на ринку страхових послуг. Наразі лідерами страхового ринку страхових послуг є компанії «Оранта», «Провідна», «ТАС», «УАСК», які страхують ризики в аграрій сфері.

З'ясовано, що покращення результатів страхування в аграрній сфері стало реальним завдяки посиленню активної діяльності страхових компаній. Не дивлячись на економічну кризу попередніх років, аграрний сектор зміг не тільки вистояти, але й збільшити обсяг свого виробництва і завдяки цьому став більш привабливим для страхового ринку. Проте проблема страхування в аграрній сфері залишається відкритою, бо страховики не завжди беруть на себе таку відповідальність. Тому необхідним завданням є розвиток системи страхового менеджменту ризиків в аграрній сфері.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Борисова В.А. Фінансовий механізм формування страхових резервів страховика / В.А. Борисова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія фінанси і кредит, 2012. – №1 (32). – С. 106-111.
2. Борисова В.А. Стан страхового ринку в контексті глобалізації / В.А. Борисова, І.В. Шулешова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія економіка і менеджмент, 2012. – №3 (51). – С. 19-23.
3. Борисова В.А. Концептуальні засади страхування ресурсного потенціалу АПК / В.А. Борисова // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. Випуск 2, 2012. – С. 318-325.
4. Борисова В.А. Концептуальні основи розвитку система страхового менеджмента ризиків в аграрній сфері / В.А.Борисова, Н.В. Тарельник // Молодой ученый. Серия экономика и управление,г. Чита. 2012. – №12(47). – С. 175-180.
5. Borisova V. Insurance as a Risk Management Tool in Crop Production / V. Borisova, I. Samoshkina // *Ekonomika i organizacja gospodarki żywnościowej*. – Warszawa: SGGW. – Nr. 96, 2012. – pp. 17-28.
6. Борисова В.А. Особливості страхування сільськогосподарських культур / В.А.Борисова, Н.В. Тарельник // Збірник матеріал 18^й міжнар.науково-метод. конфер. «Технології ХІ століття», 2012 р.: тези. – Алушта: СНАУ, 2010. – С.72-74.
7. Борисова В.А. Страхування ризиків трудових ресурсів та медичне страхування / В.А. Борисова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія фінанси і кредит, №2. – 2010. – С. 91-101.
8. Борисова В.А. Розвиток страхового маркетингу в аграрній сфері / В.А. Борисова // В кн. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» 8-22 листопада 2010 р., м. Харків. – У двох томах. – Т. 2 — Харків: ХНТУСГ. – 2010. – С. 197-202.

9. Борисова В.А. Страхування ресурсного потенціалу аграрного виробництва / В.А. Борисова // В кн. Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві. // Матеріали Дванадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 лютого 2010 року, м. Київ. – К.: ННЦ «ІАЕ». – 2010. – С. 273-276.
10. Борисова В.А. Страхування земельних ресурсів від екологічних ризиків / В.А. Борисова // В кн. Трансформація земельних відносин до ринкових умов. // Матеріали Одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 лютого 2009 року, м. Київ. – К.: ННЦ «ІАЕ». – 2009. – С. 475-480.
11. Залетов А. ТОП 10 рисков 2012 года и их влияние на страховой рынок Украины / А. Залетов, Insurance Top, 1 (37), 2012. – 80 с.
12. Показники діяльності страхових компаній за 2010 рік / Insurance Top, рейтинг страхових компаній / Український науково-дослідний інститут «Права та економічні дослідження». – №1 (33). – 2011.
13. Проект Международной финансовой корпорации «Развитие агрострахования в Украине». Аналитика. Украина – Рынок агрострахования в 2011 году. Режим доступа: <http://www.agroinsurance.com/ru/analytics?pid=18072>
14. Тарельник Н.В. Види ризиків в аграрній сфері / Н.В.Тарельник // Матеріали наук.практ.конф. «Науково-практична конференція викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ», 19-20 квіт. 2010р.: тези. – Суми: СНАУ, 2010. – С.91-92.
15. Тарельник Н.В. Забезпечення фінансової надійності страховика / Н.В.Тарельник // Матеріали міжнар. наук. практ. конф. «Економіка:Сучасні проблеми та перспективи розвитку», 11-12 березня 2011р.: тези. – Одеса: Центр економ. дослід. та розв., 2011. – С.110-112.
16. Тарельник Н.В. Інформаційне забезпечення страхового менеджменту ризиків в аграрній сфері / Н.В. Тарельник // Економіка АПК. – 2011. – №12. – С. 156-161.

17. Тарельник Н.В. Інформаційне забезпечення як складова страхового менеджменту / В.А. Борисова, Н.В.Тарельник // Збірник матеріал 17^й міжнар. науково-метод. конфер. «Технології ХІ століття», 12-17 вересня 2011р.: тези. – Алушта: СНАУ, 2011. – С.62-64.
18. Тарельник Н.В. Класифікація ризиків в аграрній сфері / Н.В.Тарельник // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2009. – № 2. – С. 387-391.
19. Тарельник Н.В. Необхідність управління ризиком / Н.В.Тарельник // Матеріали наук.практ.конф. «Науково-практична конференція викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ», 11-12 груд. 2009 р.: тези. – Суми: СНАУ, 2009. – С.23.
20. Тарельник Н.В. Особливості розвитку страхування врожаю сільськогосподарських культур / Н.В.Тарельник // Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. – 2011. – №3. – С. 320-326.
21. Тарельник Н.В. Развитие страхования сельскохозяйственных культур / Н.Тарельник, В. Борисова // Матеріали міжнародної конференції, 29-30 вересня 2011р., тези. – Польща, м. Кьольце: 2011. – С. 182-185.
22. Тарельник Н.В. Розвиток страхового менеджменту та запобігання ризиків / Н.В.Тарельник // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2010. – №1. – С. 275-280.
23. Тарельник Н.В. Розвиток страхування врожаю сільськогосподарської продукції / Н.В.Тарельник // Матеріали ІІ всеукраїнської науково-практ. інтернет-конф. «Ринква трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи», 20-30 трав. 2011р.: тези. – Харків: ХНТУСГ, 2011. – С. 240-243.
24. Тарельник Н.В. Розробка системи ризик-менеджменту при страхуванні ризиків в аграрній сфері / Н.В.Тарельник // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2011. – №1. – С. 374-377.
25. Тарельник Н.В. Страхування ризиків в аграрній сфері / Н.В.Тарельник // «Современные проблемы управления производством». Тезисы докладов

- V межд.науч.практ.конф., 14-15 жовт. 2009р.: тези. – Донецьк: ДНТУ, 2009. – С.81-82 (0,08 д.а).
26. Тарельник Н.В. Страхування сільськогосподарських тварин / Н.В.Тарельник // Матеріали науково-практ. конф. «Науково-практична конференція викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ», 28-29 жовт. 2010р.: тези. – Суми: СНАУ, 2010. – С. 273-274.
27. Тарельник Н.В. Страховий менеджмент як основний механізм стабілізації страхового ринку / Н.В.Тарельник // Збірник матеріал 16^й міжнар.науково-метод. конфер. «Технології ХІ століття», 2010 р.: тези. – Алушта: СНАУ, 2010. – С.20-21.
28. Тарельник Н.В. Система показників ризик-менеджменту при страхуванні ризиків в аграрній сфері / Н.В. Тарельник // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2011. – №2. – С. 397-402.
29. Тарельник Н.В. Управління ризиком як складова механізму забезпечення фінансової надійності / Н.В. Тарельник // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2010. – №2. – С. 312-318.
30. Тарельник Н.В. Економічна ефективність страхового менеджменту ризиків в аграрній сфері / Н.В. Тарельник // Агросвіт. – 2012. – №2. – С. 59-64.
31. Тарельник Н.В. Економічна ефективність страхової компанії в аграрній сфері / Н.В. Тарельник // VII Міжнар. науково-практ. конф. «Актуальні проблеми економіки, менеджменту, маркетингу», 10-11 лют. 2012 р.: тези. – Львів: Лівівська економічна фундація, 2012. – С. 46-48.
32. Чупіс А.В. Фінансовий контроль як складова економічної системи аграрної сфери / А.В. Чупіс // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія фінанси і кредит, 2011. – №2 (31). – С. 118-123.
33. Чупіс А.В. Екологічний менеджмент агропідприємництва / А.В. Чупіс // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія фінанси і кредит, 2010. – №2 (29). – С. 283-288.

34. Чупіс А.В. Економічні аспекти формування потенціалу земельних ресурсів / А.В. Чупіс // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія фінанси і кредит, 2010. – №1 (28). – С. 248-253.
35. Чупіс А.В. Фінансова безпека сільськогосподарських підприємств / А.В. Чупіс // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія фінанси і кредит, 2009. – №2 (27). – С. 36-40.